

Onderwijs, dagelijkse kost?

Kostenbeheersing in het secundair onderwijs. Een verkenning

Onderwijs, dagelijkse kost?

Kostenbeheersing in het secundair onderwijs. Een verkenning

Rapport opgesteld op vraag van het Vlaams ministerie van Onderwijs en Vorming

Jan De Mets

COLOFON

**Onderwijs, dagelijkse kost?
Kostenbeheersing in het secundair onderwijs.
Een verkenning**

*Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21 te 1000
Brussel, op vraag van het Vlaams ministerie van Onderwijs en Vorming*

AUTEUR

Jan De Mets

COÖRDINATIE VOOR
DE KONING
BOUDEWIJNSTICHTING

Guido Knops, eredirecteur
Jan Blondeel, projectverantwoordelijke
Greet Massart, assistente

GRAFISCH CONCEPT & VORMGEVING
DRUK
FOTOGRAFIE

Change Designers
Bema Graphics
Bart Lasuy
met dank aan Freinetatheneum De Wingerd Gent en KTA Gent

Deze uitgave kan gratis worden gedownload
van onze website www.kbs-frb.be
Deze uitgave kan (gratis) besteld worden:
online via www.kbs-frb.be, per e-mail naar publi@kbs-frb.be
of telefonisch bij het contactcentrum van de Koning
Boudewijnstichting, tel +32-70-233 728, fax +32-70-233 727

Wettelijk depot:
ISBN-13:
EAN:
BESTELNUMMER:

D/2893/2009/46
978-90-5130-680-4
9789051306804
1953

november 2009

VOORWOORD

Het kost aan ouders gemiddeld 978 euro om een kind een jaar in het secundair onderwijs te laten studeren.

Dit is een verontrustend hoog bedrag. En zeker in tijden van crisis en groeiende armoede moeten we met alle betrokkenen in het onderwijslandschap deze en andere cijfergegevens uit het HIVA-onderzoek (2008) ernstig nemen. De toenmalige minister voor Onderwijs, Frank Vandembroucke, vroeg aan de Koning Boudewijnstichting een sensibiliseringscampagne op te starten.

Deze publicatie is het resultaat van de voorbereidende fase in de campagne, met name een **terreinverkenning** over hoe scholen omgaan met kostenbeheersing, bekeken door de bril van heel verschillende betrokkenen: de scholen zelf en de netverantwoordelijken, de Lokale Overlegplatforms, werkgroepen en verenigingen met kansarmoede als werkthema, enkele middenveldorganisaties, ... In deze tekst worden ze aangeduid als 'gesprekspartners'. Hun meningen, vragen, suggesties en ervaringen zijn hier verwerkt.

We leiden uit deze verkenning alvast af dat de thematiek van kostenbeheersing erg breed is: om tot kostenbeheersing te komen, moet de school alle onderdelen van haar werking onder de loep nemen. Uit de vele gesprekken leiden we ook af dat scholen dat al in grote mate doen. Ze zijn zich - soms via de eerder negatieve invalshoek van 'onbetaalde rekeningen' - in toenemende mate bewust dat er iets moet gebeuren. Met steeds meer zorg en aandacht richten zij zich tot (financieel) kwetsbare gezinnen om samen naar oplossingen te zoeken. Sommige scholen maken van kostenbeheersing een prioritaire doelstelling, of hanteren maximumfacturen die ze zichzelf opleggen.

Dit rapport vormt het basisdocument van de **campagne 'Onderwijs, dagelijkse kost?'** die de Stichting in opdracht van het Vlaams ministerie van Onderwijs en Vorming opzet in het schooljaar 2009/2010. Met deze

campagne worden alle secundaire scholen in Vlaanderen opgeroepen om werk te maken van een structureel kostenbewust beleid in de school. De verkenning leert alvast dat de bereidheid om hieraan te werken groot is, niet in het minst bij de scholen zelf.

De campagne omvat twee grote luiken.

Op 17 november 2009 werden alle coördinerende en algemene directies uitgenodigd op een kick-off-moment in Brussel. Bij de lancering van de campagne werden alle aanwezigen opgeroepen het initiatief te ondersteunen, bekend te maken en scholen tot deelname aan te zetten.

In het voorjaar van 2010 zet de Stichting, in samenwerking met de Vlaamse provinciebesturen in elke provincie een interactieve denk- en doedag op, waarop alle secundaire scholen worden uitgenodigd. Op deze dagen komen de deelnemers in contact - middels een veelheid van aanpakken en werkvormen - met het thema 'kostenbeheersing' en alles wat ermee samenhangt. Bedoeling is de deelnemers niet alleen bewust te maken van de problematiek maar - ook en vooral - hen ideeën en stimulansen te geven om in hun eigen school actief rond het thema te gaan werken.

De Koning Boudewijnstichting wil allen die hebben bijgedragen tot deze verkenning van harte danken. Ook dank aan de leden van de stuurgroep die voor de Stichting de campagne 'Kostenbeheersing in het secundair onderwijs' begeleidt. De auteur Jan De Mets is erin geslaagd, op basis van een veelheid aan bronnen, gesprekken, probleemstellingen, contacten en goede praktijken, een toegankelijk en gestructureerd verhaal te brengen dat de lezer zal informeren en inspireren. We hopen dat deze publicatie het debat én de praktijk binnen en buiten de school blijvend kan voeden.

Koning Boudewijnstichting

INHOUDSTAFEL

Aanleiding	3	> Niet willen en niet kunnen	
A. Algemeen - werkingmiddelen vs. overheidskosten	5	> Het BuSo	
> Kosteloos onderwijs?		4. Imago	26
> Extra Werkingsmiddelen		> Elite-scholen?	
> Extra middelen		> “Die leerlingen vind je niet bij ons”	
> Overheidskosten		5. Eigen fondsen	27
> De maximumfactuur voor de eerste graad SO?		C. Rond de school	28
B. Structureel beleid van een school	8	1. De coördinerende en algemene directeur	29
1. Communicatie	9	2. De Lokale OverlegPlatforms (LOP's)	29
> Een goede communicatie		> Charters en Codes	
> De Bijdrageregeling		3. Herverdeling	30
> Interne communicatie		> Studietoelagen	
> Onbetaalde rekeningen – haalbare betalingen		> Kansenpas	
> Communicatie met ouders: niet voor en over maar met		> De Fondsen	
> Wederkerigheid		4. Het flankerend Onderwijsbeleid	33
> Een actief inschrijvingsbeleid		> Regierol in Lokaal Flankerend Beleid (LFB)	
> Doordachte studiekeuze		> Provinciaal Flankerend Beleid	
2. Cultuur	16	> De Vlaamse Gemeenschapscommissie	
> Andere ‘culturen’		5. Samenwerking externe organisaties	35
> Signalen leren zien en interpreteren		6. De Regionale Technologische Centra	36
> Het profiel van de gezinnen met financiële moeilijkheden		7. De lerarenopleiding	37
> De leerling		D. Bijlagen	39
> Inspraak en betrokkenheid		> TI Immaculata Ieper – Atheneum Gentbrugge – Suggesties van het HIVA inzake de bijdrageregeling – Aanbevelingen inzake kosten voor ouders	
3. Kostenbeheersing	20	Bibliografie	45
> Boekenverhuur / boekenverkoop		Uitsmijters	47
> Externe boekenverhuurders		Lijst van gesprekspartners	49
> De opmars der invulboeken		Leden van de stuurgroep	51
> De computers		Samenvatting	53
> Gereedschappen en grondstoffen			
> Meerdaagse uitstappen			
> Afbetalingsplannen			

AANLEIDING

Deze publicatie is samengesteld naar aanleiding van de sensibiliseringscampagne van de Koning Boudewijnstichting over een kostenbewust beleid in de Vlaamse secundaire scholen. Ze is bedoeld om een overzicht te geven van de vele deelaspecten die het thema kostenbeheersing bevat.

Het idee voor de campagne zelf kwam voort uit de resultaten van **het HIVA-onderzoek inzake studiekosten in het secundair onderwijs**, voorgesteld op 16 oktober 2008. We halen hier enkele cijfers aan.

De kost om een kind een jaar naar het secundair onderwijs te sturen, bedroeg in het schooljaar 2006-07 gemiddeld **978 euro**.

Kostenrubriek	Gemiddeld (euro)	Aandeel (%)
Schooluitrusting	667,92	68,3
Vervoerskosten	70,73	7,2
Schoolactiviteiten	104,75	10,7
Schoolreizen	63,95	6,5
Steunactiviteiten	20,34	2,1
Facultatieve uitgaven	50,42	5,1
Totaal	978,10	100

(HIVA-onderzoek, tabel 3.13, Aandeel van de verschillende kostenrubrieken in de totale gemiddelde studiekosten, p. 58)

In vergelijking met het gelijkaardige onderzoek in 1999-2000 betekent dit een kleine stijging, als je de rubriek 'vervoer' niet in rekening brengt.

De gemiddelde globale kost verbergt wel **grote verschillen**. Zo neemt de kost gestaag toe met de graad waarin de leerling zit: het gemiddelde stijgt van 868,9 euro (eerste graad) over 985,6 euro (tweede graad) naar 1105,3 euro (derde graad). Er is ook een verschil tussen onderwijsvormen: BSO is het goedkoopst (987 euro), dan komen ASO (1018,2 euro) en TSO (1099,6). Het KSO - waar wel alleen de beeldende kunsten onderzocht zijn - is de duurste onderwijsvorm met gemiddeld 1255,9 euro per jaar. Het BuSO is niet onderzocht. De duurste studiegebieden zijn voeding, toerisme, sport en beeldende kunsten.

Meer dan de helft van de ouders vindt de schoolkosten voor boeken, kopieën, vervoer en schoolreizen te hoog. Vooral ouders met veel kinderen ten laste, met een laag gezinsinkomen of met kinderen in BSO/TSO zijn ontevreden.

ALGEMEEN - WERKINGSMIDDELEN VS. OVERHEIDSKOSTEN

A. ALGEMEEN - WERKINGSMIDDELEN VS. OVERHEIDSKOSTEN

> Kosteloos onderwijs?

Artikel 24 van de grondwet bepaalt dat de toegang tot het onderwijs kosteloos is tot het einde van de leerplicht (basis- en secundair onderwijs). In zijn arrest 28/92 van 2 april 1992 heeft het Arbitragehof de tweedeling binnen het leerplichtonderwijs aanvaard: enerzijds **kosteloze toegang** voor het leerplichtonderwijs waarbij rechtstreekse of onrechtstreekse schoolgelden geen beperking mogen vormen, en anderzijds het vragen van een **bijdrage voor didactisch materiaal en voor bepaalde activiteiten**, zonder dat deze de kosten van noodzakelijke en geleverde goederen of prestaties mag overschrijden.

De Commissie Zorgvuldig Bestuur neemt in recente door haar behandelde klachten het standpunt in dat "(...) de school aan de ouders geen willekeurige bijdragen mag vragen. Het aanrekenen van kosten in de bijdrage dient reëel te zijn: enerzijds in overeenstemming met de door de school effectief gemaakte kosten en anderzijds voor goederen of diensten waarvan de betrokken leerling gebruik heeft gemaakt. Met reële kosten bedoelt de Commissie Zorgvuldig Bestuur dat ouders of leerlingen geen bijdrage moeten leveren voor goederen en diensten die ze niet ontvangen."

> Extra Werkingsmiddelen

De werkingsmiddelen zijn gestegen: met 85 miljoen in het basisonderwijs en 40 miljoen in het secundair onderwijs. Ondanks de stijgende middelen die voor

het secundair onderwijs werden voorzien, volstaan de bedragen niet om de kostenbeheersing te realiseren. Er zijn dus extra maatregelen nodig, zowel in de richting van een verdere kosteloosheid van het onderwijs als de reële kostenbeheersing in de scholen zelf.

> Extra middelen

De overheid heeft ook andere wegen om middelen en subsidies naar het secundair onderwijs te brengen, zij het dat deze niet allemaal even 'structureel' zijn. Zo is er geld ter beschikking via het decreet over het lokaal flankerend beleid (zie C.3.) en worden er 'knelpuntpremies' uitgereikt. Deze laatste zijn bedoeld om meer leerlingen naar de opleiding van knelpuntberoepen te leiden. Ze zijn geen onderdeel van een structureel beleid, al zorgen ze voor een lagere factuur voor de ouders.

Uit de website van het Vlaams ministerie van onderwijs:

"De kosten voor knelpuntopleidingen bakker, slager, kok, vrachtwagenbestuurder, logistiek of thuis- en bejaardenzorg lopen flink op. Hierdoor kozen getalenteerde jongeren vaak niet voor deze jobzekere opleidingen. Door het invoeren van knelpuntpremies moeten ouders niet meer opdraaien voor de aankoop van bv. een slagermessenset. Scholen en centra voor deeltijds onderwijs krijgen sinds 2005 een premie van 235 euro per leerling. De premie wordt verrekend via de schoolfactuur. Het premiestelsel loopt over twee schooljaren (tot en met 2006-2007) en wordt binnenkort geëvalueerd."

"Het kan toch niet zijn dat een leerling een bepaalde richting niet kiest omwille van het financiële aspect, of omwille van de perceptie over de duurte ervan?"

(Pat Kussé, Algemeen Onderwijsbeleid, Stad Antwerpen)

"De totale toename van de werkingsmiddelen tussen 2004 en 2009 bedraagt voor het basisonderwijs 58 % (152 miljoen) en voor het secundair 34 % (104 miljoen). De lat is gelijk gelegd tussen de netten en de **leerlingenkenmerken** worden mede bepalend voor de verdeling. Op basis van wetenschappelijk onderzoek is besloten dat 4 kenmerken goed voorspellen welke leerlingen gemiddeld minder kans op succes hebben, dus voor welke leerlingen scholen extra inspanningen moeten leveren: >>

>>

1. kinderen van lageropgeleide ouders,
2. kinderen die thuis geen Nederlands spreken,
3. kinderen uit gezinnen met een laag inkomen,
4. kinderen die in een kansarme buurt wonen.

De laatste twee kenmerken kan de overheid uit eigen databanken halen, voor de eerste twee is in september (2007) een enquête gehouden bij 1,1 miljoen gezinnen. Op basis van de resultaten zijn simulaties gemaakt om te bepalen hoeveel gewicht deze leerlingenkenmerken in de financiering zouden krijgen. Hierover is intensief onderhandeld met de onderwijskoepels en het GO!, wat nu resulteert in een evenwichtig akkoord, dat ook toelaat te garanderen dat geen enkele school achteruit gaat.”

(persbericht minister Vandenbroucke, 26 november 2007)

“Moet men wel de scholen opleggen wat men de bedrijven oplegt? bijvoorbeeld wat betreft de veiligheid op stages waarbij leerlingen als ‘werknemer’ worden beschouwd, met dus consequenties voor de veiligheidsuitrusting, het medisch attest. Het is erg arbeidsintensief om dit alles in orde te brengen en de nodige risicoanalyses uit te voeren”.

(Don Bosco Woluwe e.a.)

> Overheidskosten

Scholen melden ook dat de kosten die via andere overheidskanalen worden aangerekend, niet onaanzienlijk zijn. Het gaat onder meer om

- onkosten in het kader van het milieu- en veiligheidsbeleid,
- recupel (recyclage elektrische apparatuur),
- reprobel (kopieerrechten en leenrechten auteurs en uitgeverijen),
- cemu (kopieerrechten voor partituren),
- het medische toezicht, de arbeidsgeneesheer,
- ...

Het is blijkbaar niet eenvoudig om met diverse belangenorganisaties tot akkoorden te komen die de kosten in het onderwijs kunnen drukken. Er is hoedanook een scholenoverstijgend initiatief nodig om het geheel van deze onkosten in kaart te brengen.

> Een ‘maximumfactuur’ voor de eerste graad SO?

Verschillende gesprekspartners (Platform Studietoelagen, LOP-deskundigen, KOOGO, schooldirecteurs, ...) geven aan dat de discussie over de maximumfactuur in het secundair onderwijs niet mag stoppen bij de vaststelling dat dit een ingewikkelde zaak is. Diverse scholen voeren zelfs een eigen beleid met maximumfacturen voor bepaalde onderdelen (materiaal, uitstappen, ...), of voor de gehele bijdrageregeling (zie Bijlage 2). Of ze leggen zichzelf beperkingen op: in het eerste jaar enkel op uitstap in de eigen provincie, 2de jaar: ook naar de aangrenzende provincie, 3de jaar: tot in Brussel, enz. Omdat uit sommige bronnen blijkt dat er scholen zijn die schrijnend weinig belangstelling tonen om de kosten te beheersen, vraagt men hier en daar naar enige ‘opgelegde regelgeving’.

Deze gesprekspartners pleiten om te onderzoeken en te overwegen de maximumfactuur in het basisonderwijs door te trekken naar de **eerste graad SO** om verschillende redenen, onder meer:

1. de eerste graad is oriënterend, waarbij jongeren nog (in principe) in alle richtingen kunnen uitwaaien,
2. de materiaalkosten hoeven nog niet zo hoog te liggen, omdat leerlingen nog kunnen veranderen van richting.

Opmerkelijk is dat deze gesprekspartners de lijn door-trekken naar de tweede en derde graad wat bijvoor-beeld de onkosten voor materiaal betreft:

- verhuur het materiaal in de tweede graad,
- laat in de derde graad de leerlingen het materiaal aankopen omdat zij dit na hun studies meenemen naar hun beroep.

Dit is een algemene lijn die bij de uitwerking nuance-ring behoeft. Navraag bij verschillende scholen leert alvast dat de eenvoud van dit algemene principe wel charmeert: eerste graad maximumfactuur, tweede graad verhuur, derde graad aankoop.

Over het al dan niet verhuren of verkopen van materi-aal in de tweede graad bestaan verschillende praktij-ken. Het belangrijke argument lijkt hier de zorg en het respect voor het materiaal te zijn: wie materiaal verhuurt, heeft problemen met de zorg ervoor; wie materiaal verkoopt, ziet dat er zorgvuldiger mee om-gesprongen wordt.

Idealiter, vindt het Vlaams netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, is dat alle schoolmate-riaal en kledij die nodig zijn voor het behalen van de eindtermen, in alle graden gratis aan de leerlingen ter beschikking worden gesteld.

“De Gezinsbond vroeg in september 2008 aan ouders en scholen hoe zij omgaan met de maximumfactuur en naar kostenbespa-rende tips voor overige schooluitgaven. In tegenstelling tot de negatieve teneur van veel krantenkoppen in het begin van het school-jaar, kregen we heel wat enthousiaste reacties, zowel van ouders, leerkrachten als directies. In de ingezonden reacties vielen vooral de begrippen duurzaamheid, milieubewustzijn en ouderbetrokkenheid op. Een aantal scholen ziet de maximumfactuur als een uitdaging om traditionele uitstappen kritisch in vraag te stellen. Kan het niet dichterbij, met de fiets of het openbaar vervoer; is een pretparkbezoek of skireis een opdracht voor onze school; kunnen we niet eens kamperen in de eigen school, ...? Spaarzaamheid wordt op die manier positief ingevuld.

Een zelfde teneur vonden we terug in de tips van ouders om de eigen schoolkosten (boeken-tassen, kaftpapier) te beperken. Creativiteit blijkt het toverwoord te zijn om degelijke en minder dure basisstukken op te smukken tot origineel schoolmateriaal. Ouders beklemto-nen dat hun kinderen het absoluut niet erg vinden om te passen voor de nieuwste trends, maar juist heel erg trots zijn op hun unieke uitrusting.”

(De Gezinsbond)

“Het voordeel van de discussie over de maxi-mumfactuur is dat de school zich opnieuw moet bezinnen over de finaliteit van o.m. meerdaagse uitstappen en andere extramuros-activiteiten.”

(Kristien Coppenholle, dept. Onderwijs Gent, Lokaal Flankerend Beleid)

B. STRUCTUREEL BELEID VAN EEN SCHOOL

B. STRUCTUREEL BELEID VAN EEN SCHOOL

Het **verschil** tussen scholen onderling en tussen dezelfde studierichtingen kan erg groot zijn. De ene school doet de moeite niet om naar de mogelijke kosten voor ouders te kijken en rekent alles gewoon door, de andere school doktert steeds verfijnder systemen uit om die kosten zo laag mogelijk te houden.

Het LOP in Geraardsbergen organiseerde een bevraging bij de secundaire scholen (2006-07, zie Bibliografie). Daaruit blijkt dat er aanzienlijke verschillen tussen scholen bestaan en die gelden voor alle uitgaven-posten: “In totaal bedraagt dat verschil ongeveer 150 à 200 euro naargelang de graad en onderwijsvorm. In de eerste graad gaat het vooral om de kost voor aankoop en/of lenen van boeken. Vanaf de 2de graad zien we dat het vooral draait om uitstappen en reizen, zowel in het ASO als in het TSO en het BSO.”

Sommige scholen staan al ver in het uitvoeren van een structureel kostenbeheersend beleid. Kostenbeheersing zelf wordt dan een deelthema van een algemene visie omtrent gelijke kansen, uitsluiting en ouderparticipatie. De meeste scholen concentreren zich op één of enkele onderdelen van zo'n beleid (staspegwijze aanpak).

Moet de overheid in deze meer sturen of moet men voluit voor de autonomie van de school kiezen?

In dit deel beschrijven we enkele onderdelen van een structureel beleid, waarvan - volgens de meeste gesprekspartners - communicatie de belangrijkste is.

1. Communicatie

> Een goede communicatie

De meeste klachten die de Commissie Zorgvuldig Bestuur behandelt, hebben in feite de onduidelijke communicatie tussen school en ouders als aanleiding. Het is dus wenselijk dat de school **volledig en duidelijk** is wat betreft alle mogelijke onkosten die aan de ouders doorgerekend worden. Duidelijkheid heeft onder meer te maken met het wijzen op enkele markante uitgaven en de grondige **motivatie** daarvoor, zoals een relatief hoge kostprijs voor kopieën en drukwerk (bijvoorbeeld omdat leerkrachten 3de graad zelf cursussen samenstellen).

> De Bijdrageregeling

De ‘bijdrageregeling’ is de lijst met alle onkosten die de ouders in de loop van het schooljaar zullen moeten betalen voor het onderwijs van hun kinderen. De school is wettelijk verplicht een dergelijke lijst aan te bieden. De meeste scholen bieden het samen met het schoolreglement aan. Zie ook Bijlage 3.

Hoe dit overzicht eruit ziet en hoe dit naar de ouders toe wordt gecommuniceerd, verschilt van school tot school. Een kleine (niet te veralgemenen) steekproef leert het volgende:

“De klachten over een slechte communicatie met de school zijn belangrijker dan de schoolkosten zelf. Ook een afbetalingsplan moet nog realistisch zijn! Sommige scholen leggen hun afbetalingsplan op, zonder overleg. De stijl van communiceren is soms ergerlijk: ‘agenda kaften!!!’, op die manier in de agenda geschreven.”

(Sabine Burgelman, ‘De Zuidpoort’, vereniging waar armen het woord nemen, Gent)

Uit het DECREET betreffende het onderwijs XIII – Mozaïek

Artikel V.13 -

“In het door de Gemeenschap gefinancierd of gesubsidieerd voltijds secundair onderwijs en deeltijds beroepssecundair onderwijs kan geen direct of indirect inschrijvingsgeld worden gevraagd.

Na overleg binnen de participatieraad of de schoolraad bepalen de inrichtende machten de **lijst van bijdragen** die aan de ouders of aan de meerderjarige leerlingen kunnen worden gevraagd, evenals de afwijkingen die op deze bijdrageregeling worden toegekend. Deze regeling wordt schriftelijk aan de ouders of aan de meerderjarige leerlingen meegedeeld.”

(<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13173>)

Art. 74novies van het Onderwijsdecreet II, 31 juli 1990:

“Het schoolreglement bevat de grote krachtlijnen van de organisatie van de studies, waaronder alleszins: (...)

4° in voorkomend geval, a) de **bijdrageregeling** en de afwijkingen hierop.”

(<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=12965>)

Meer info en beschouwingen over relevante decreten, wetteksten en (potentiële) overheidsinstrumenten vind je in Hoofdstuk 4 van het boek “Gelijke kansen op school: het kan!”. Auteur van het hoofdstuk is Joost Bollens, HIVA.

- Bij gesprekken met ouders (inschrijvingen) komt het niet altijd ter sprake en meestal weten de ouders niet dat de school verplicht is deze lijst aan hen te bezorgen.
- Sommige rubrieken zijn niet, onvoldoende of vaag ingevuld, of men meldt dat de ouders “hierover later nog informatie mogen verwachten”. Soms zijn dat rubrieken die net tot de duurdere behoren, zoals meerdaagse uitstappen.
- Er wordt soms veel ruimte gelaten voor ‘forfaitaire’ bedragen, zoals voor kopieën.
- Sommige scholen zijn heel accuraat en maken er een zaak van dat de werkelijke onkosten de bijdrageregeling niet overschrijden.
- Bij sommige scholen zitten boeken en materiaal niet in de bijdrageregeling vervat. Ze geven het lijstje met behoeftigheden door aan de ouders en de leerlingen worden verondersteld met het aangekochte materiaal naar school te komen. (De Commissie Zorgvuldig Bestuur raadt in deze aan een raming van deze kosten toch op te nemen in de bijdrageregeling. Het is het financieel overzicht dat zo belangrijk is voor de ouders.)

De bijdrageregeling zou nochtans een uitstekend communicatie-instrument kunnen zijn om ouders (op voorhand) in te lichten over de onkosten van een bepaalde graad, studierichting en/of van een bepaalde school. Verschillende gesprekspartners gaven suggesties om dit te verfijnen.

Bellinda Staelens (Werkgroep Armoede en Onderwijs, Bisdom Gent) suggereert dat men de bijdrageregeling zou koppelen aan **afspraken** binnen het leerkrachten-team over hoe de school met onkosten voor ouders en leerlingen omgaat, hoe ze de inspraak en de beslissing hierover regelt, wat ze wel en niet kan doorrekenen, welk beleid ze voert inzake schoolboeken en werkmateriaal, ... “Zo kan er een reflex ontstaan om bij elke uitgave (aankoopvoorstel) na te denken wat de financiële consequentie voor de ouders is. Een dergelijk intern reglement kan ook meegedeeld worden aan nieuwe leerkrachten, zodat die meteen ‘mee’ zijn. Ook functioneringsgesprekken kunnen dit thema aansnijden.” Het Platform Studietoelagen adviseert om de **spreading van het betalen** der schoolrekeningen hieraan te koppelen (d.i. voor alle ouders tegelijk aanbieden). De Vlaamse Scholierenkoepel (VSK) moedigt de pedagogische begeleidingsdiensten aan om de scholen een leidraad voor het opstellen van de bijdrageregeling aan te bieden. Het HIVA-instrument kan als inspiratiebron dienen. “Er is ook nood aan een informatie-campagne over de bijdrageregeling gericht op ouders en leerlingen. Het is aan de overheid om hen duidelijk te maken dat ze recht hebben op een correct en transparant kostenplaatje.”

> **Interne communicatie**

Gestroomlijnde communicatie tussen de verschillende personeelsleden van een school (leerkrachten, directie, secretariaat, ander niet-pedagogisch personeel) is een noodzakelijke voorwaarde om andere aspecten van een structureel beleid uit te werken. Enkele gesprekspartners wijzen nog op de situatie dat (vak)leerkrachten vrij autonoom beslissen over materiaal en handboeken. Daar is op zich niets mis mee, alleen weten ze dat best van elkaar, om het totale prijskaartje voor de ouders binnen de perken te houden. Overleg is dus wenselijk, naast een goede afspraak wie uiteindelijk de knopen doorhakt over hoe de aankooplijst eruit ziet. In sommige scholen moeten vakleerkrachten hun voorstellen ernstig motiveren vooraleer de directie beslist. Hier is een spanningsveld aanwezig tussen de wens naar goede kwaliteit en het drukken van de kosten voor ouders.

Sommige gesprekspartners wijzen op de belangrijke rol die het **secretariaatspersoneel** bij dit thema speelt. Doorgaans ontvangen zij de eerste bezorgde telefoontjes van ouders, gaan zij na waarom een schoolrekening nog niet is betaald en hebben zij dus contact met ouders, ... Ook zij horen dus betrokken te zijn wanneer een school een visie en aanpak ontwikkelt inzake communicatie met ouders. Ook vaardigheden inzake conflict-hantering en kennis inzake culturele achtergronden van ouders kunnen tot een goed resultaat leiden. Er is een school die het secretariaatspersoneel vier dagen op navorming over contextueel denken stuurt om dit soort situaties degelijk aan te pakken. Andere scholen

gaan eerder in op deelaspecten: hoe studietoelagen (helpen) invullen, hoe communiceren met ouders uit een kansarme niet-middenklassecultuur, ...

> **Onbetaalde rekeningen – haalbare betalingen**

Is het volume aan onbetaalde rekeningen de voorbije jaren gestegen? De meeste scholen die voor deze verken-nende nota zijn aangesproken, geven aan dat het aantal 'openstaande rekeningen' stijgt, alsmede het aantal gezinnen dat het financieel moeilijk heeft. Een aantal scholen zit financieel duidelijk in moeilijke papieren, andere scholen hebben net door een structureel beleid op te zetten dat volume weten te beperken.

De LOP-bevraging in Geraardsbergen bracht aan het licht dat alle scholen er met onbetaalde facturen kam-pen: "Dat heeft niets te maken met het aantal (GOK-) leerlingen, noch met het aanbod van de school, noch met de kostenstructuur. De tekorten zouden nog groter zijn als scholen geen beroep zouden kunnen doen op een aantal kanalen (dikwijls: de oudervereniging / vrienden-kring), waardoor ze erin slagen om soms vrij aanzienlijke sommen bijeen te brengen die dienen om tekorten aan te zuiveren en/of extra's te kunnen aanbieden."

Voor sommige scholen is het (stijgend) aantal onbetaalde rekeningen aanleiding om een meer algemene visie te ontwikkelen over kostenbeheersing. Het aantal uren en de energie die men steekt in het achternazitten en oplos-sen van individuele dossiers lopen immers aardig op.

Een voorbeeld uit een behandelde klacht in-zake een hoge factuurkost voor fotokopieën:

"Vooral met betrekking tot de 'losse' fotoko-pieën kan van elke school worden verwacht dat zij een beleid voert om deze te beperken tot wat inderdaad noodzakelijk en nuttig is. Het secundair onderwijs mag dan niet verplicht kosteloos zijn, dat belet niet dat "passende maatregelen voor het invoeren van gratis onderwijs" voor dat onderwijs behoren tot de doelstellingen van het Kinderrechten-verdrag (art. 28, § 1, b). Door nodeloze kosten voortkomend uit onvoldoende doordacht gebruik van losse fotokopieën te vermijden kunnen de scholen zich ook inpassen in het beleid van kostenbeperking en bevordering van gelijke kansen waarmee de Vlaamse Gemeenschap genoemde doelstelling van het kinderrechtenverdrag invulling geeft. (...) De ouders en leerlingen mogen van de school een beleid van transparante informatie over de aangerekende kosten voor didactisch materiaal verwachten, in het bijzonder ook voor fotokopieën. De eerste stap daarin is de informatie die aan de schoolraad verstrekt wordt. (...) Ook het beleid dat gevoerd wordt om onverantwoord kopiëren te vermijden kan in de schoolraad ter sprake komen."

(<http://www.ond.vlaanderen.be/zorgvuldigbe-stuur/pdf/kostenschoolrekening197.pdf>)

“Als uit het gesprek school - ouders blijkt dat een gevraagd bedrag voor een bepaalde leerling niet in de bijdrageregeling is opgenomen en bovendien niet in overeenstemming is met de door de school gemaakte kosten voor diensten of goederen aan de betrokken leerling, dan dienen de ouders het bedrag niet te betalen.”

(citaat uit een advies van de Commissie Zorgvuldig Bestuur - <http://www.ond.vlaanderen.be/zorgvuldigbestuur/pdf/kostenschoolrekening195.pdf>)

“Uit verschillende onderzoeken van Welzijn cel Onderwijs Stad Turnhout en het Lokaal Overlegplatform Turnhout, blijkt dat heel wat ouders de schoolrekeningen niet kunnen betalen. Ondanks vele inspanningen van de school, de minister van onderwijs (werkings-toelagen, verhoogde school- en studietoelagen, maximumfactuur) en de Stad Turnhout (gratis sociaal tolkprestaties, toelagen ‘fruit op school’ en ‘schoolzwemmen’, gratis vormingen voor leerkrachten, financiering Time-out kort programma, ...) blijkt dat ouders én scholen het moeilijk blijven hebben. (...) Uit de bevraging bleek dat eenoudergezinnen, ouders geconfronteerd met plotse gebeurtenissen (b.v. een brand, echtscheiding of faillissement) of leefloontrekkers erg hun best moeten doen om hun schoolrekeningen te betalen. Er waren 545 leerlingen die leven in een gezin dat een leefloon trekt.”

(citaat uit teksten van de cel Onderwijs en het LOP Turnhout)

Wel is duidelijk dat enkele scholen (hoeveel is onduidelijk) met de handen in het haar zitten (tot 10 à 15.000 euro per jaar aan achterstallige rekeningen). Eén cijfer is alvast bekend: de Turnhoutse scholen – basis en secundair samen - hadden in het schooljaar 2005-2006 een bedrag van 101.663 euro aan onbetaalde schoolrekeningen op 1 jaar tijd. Dit is een voorzichtig bedrag, niet alle scholen hadden immers op de bevraging gereageerd.

Scholen staan voor een deel machteloos tegenover een onbetaalde rekening. Achter onbetaalde schoolrekeningen schuilt dikwijls een verhaal van armoede, schulden, ongelijke kansen en sociale uitsluiting, maar anderzijds ook van nonchalance, vergetelheid en administratieve onwil. De praktijk is er doorgaans een van meegaandheid: men nodigt de ouders uit voor een gesprek, men stelt een afbetalingsplan op, men stuurt herinneringsbrieven, men bemiddelt met het OCMW, men laat een factuur vallen, men spreekt het eigen sociaal fonds aan of stuurt door naar een bestaand gemeentelijk fonds, ... Echte juridische middelen heeft een school ook niet ter beschikking, al kan men wel incassobureaus of deurwaarders inschakelen (wat scholen soms ook doen, doorgaans in geval van manifeste onwil). Zaak is dan een onderscheid te maken tussen groepen ouders (zie verder ‘niet willen en niet kunnen’).

Sommige scholen kunnen wel rekenen op solidariteit binnen de scholengemeenschap, andere geven aan dat de solidariteit zich op andere domeinen uit (het geven van extra uren zorg, e.d.m.).

Scholen gaan dus verschillend om met onbetaalde rekeningen:

- sommige scholen zetten een beleid op rond kostenbeheersing en hebben hier dus ook aandacht voor, bijvoorbeeld door een goede communicatie met de ouders over mogelijke afbetalingsplannen (aan iedereen aangeboden of meegedeeld bij een achterstallige rekening);
- andere scholen pakken het probleem individueel aan, bekijken geval per geval, soms de directie of leerlingbegeleiding, doorgaans iemand van het secretariaat;
- nog andere scholen (groepen/gemeenschappen) zijn administratief erg strikt, werken met herinneringen en aanmaningen en sturen tenslotte deurwaarders;
- ...

De indruk leeft bij scholen dat gezinnen in een kwetsbare financiële situatie - die dus telkens gedwongen worden prioriteiten te maken in wat eerst, dringend of noodzakelijk moet betaald worden - de schoolrekeningen zelden als prioritair behandelen. Daar is zelfs een zeker begrip voor (men verwijst naar de groeiende energie- en huurkosten die zwaar wegen op een gezinsbudget). Tegelijk geven bijna alle scholen aan dat deze gezinnen doorgaans niet de koppige wanbetalers zijn, zij zijn eerder bereid om in afbetalingsplannen te stappen.

Bovendien zijn er nog andere kosten die een gezin maakt, gerelateerd aan de school. Zo wijst de Ge-

zinsbond op het feit dat een leerling met dyslexie de logopedie na twee jaar zelf moet betalen. “Het kan niet dat een leerling met een beperking meer moet betalen. Zolang zorg in het gewoon onderwijs een meerkost voor ouders inhoudt, terwijl in het buitengewoon alle zorg is inbegrepen, zal die tweedeling blijven bestaan.”

Soms voelen de ouders zich onzeker of machteloos t.a.v. bepaalde ‘onkosten’. Een ouder verwees naar de geldelijke boete bij ‘anti-uniform-gedrag’ (‘De Zuidpoort’, vereniging waar armen het woord nemen). Er is het fenomeen van de extra lessen (Frans bijv.), weliswaar tegen betaling, omdat ze doorgaans na de lesuren (over de middag, na de schooluren) worden georganiseerd. Ook sommige meerdaagse uitstappen worden tijdens vakantieperiodes georganiseerd, facultatief dus, maar een zekere groepsdruk om ‘erbij te kunnen zijn’ is aanwezig. Deze druk weegt zwaarder naarmate de ouders het financieel niet breed hebben. “Waarom kunnen ze dit niet in het schoolprogramma opnemen? Zo creëert men ongelijkheid” (‘De Zuidpoort’). Ook de LOP-bevraging in Geraardsbergen spreekt over een mogelijke groepsdruk bij facultatieve uitstappen: “Al is het niet altijd duidelijk of leerlingen en ouders altijd het gevoel hebben dat de facultatieve uitstappen inderdaad ook zo bedoeld zijn: er is het enthousiasme vanuit de school, de druk van vrienden en medeleerlingen, ... waardoor men het gevoel kan krijgen er niet echt bij te horen als men niet deelneemt.”

> **Communicatie met ouders: niet ‘voor’ en ‘over’ maar ‘met’**

Uit de vele getuigenissen van ouders (zoals verenigingen waar armen het woord nemen en andere middenveldorganisaties opmerken) blijkt dat de communicatie tussen school en ouders soms onbedoeld arrogant is of in een administratief moeilijk te begrijpen taal gehuld is.

Volgens hen zijn twee soorten houdingen nefast voor een goede communicatie met kansarme ouders (en ruimer: kwetsbare gezinnen):

- een **paternalistische**, waarbij ‘meer begoeden’ oplossingen bedenken en uitvoeren voor minder-begoeden,
- en een **afwijzende**, waarbij de ‘meer begoeden’ wantrouwig staan tegenover de kwetsbare gezinnen, wat tot uiting komt in vooroordelen of veralgemeningen als: ‘wie echt uit de armoede wil, komt er wel uit’, ‘als ze gaan poetsen is het geld voor de meerdaagse uitstappen op twee maand bijverdiend’, ‘is het niet hun eigen schuld?’, ‘voor gsm’s, tv’s, ipods is er wel geld’, ...

Hoe sociaal en financieel kwetsbare mensen naar het onderwijs kijken, kan erg verhelderend en beklijvend zijn voor de leerkracht. Enkele verenigingen waar armen het woord nemen, gaven brochures uit die de ervaringen en getuigenissen van deze ouders bundelen.

Oplossingen bedenken voor moeilijke situaties en conflicten gebeurt best **samen** met de ouders. Enkele

“Kinderen met een handicap die naar een ‘gewone’ school willen gaan moeten het zonder (deze) ondersteuning stellen. Talloze ouders en kinderen bewijzen toch dat deelnemen aan het regulier onderwijs wel mogelijk is. Dit dankzij de inspanningen van henzelf en de leerkracht en school. Meestal worden de kosten van de nodige ondersteuning echter gedragen door de ouders, wat een (financiële) discriminatie met zich mee brengt.”

(<http://www.gripvzw.be/dossiers/dossiercat.asp?dossiercatid=6>)

Bellinda Staelens (Werkgroep Armoede en Onderwijs, Bisdom Gent) verwijst naar verschillende soorten ‘kloven’ die tussen minder- en meer-begoeden lopen. Zij baseert zich hiervoor op het onderzoek en de besluiten van Bart Demyttenaere in zijn boek ‘Armoede in België’ en de expertise van vzw De Link die ervaringsdeskundigen opleidt.

Als een leerling met een boekentas van een hip merk op school komt, kan dit

- een teken zijn van ‘erbij te willen horen’, nogal wat kansarme jongeren kampen met een zeer laag zelfbeeld en de ouders willen dat hun kind niet hetzelfde moet meemaken als zichzelf (de gevoelskloof);
- aanleiding geven tot misverstanden en vooroordelen ‘daarvoor is er wel geld ...’;
- een gevolg zijn van competenties die vooral gegroeid zijn vanuit overlevingsstrategieën, niet gestructureerd maar impulsief en onbedeneerd met situaties omgaan;
- een kans zijn om de eigenwaarde van kansarmen te leren kennen: zij nemen geen blad voor de mond, reageren direct, ...

“De school houdt daarbij steeds voor ogen dat ouders geen professionele communicatoren zijn. Een voortdurende sensibilisering van de scholen voor een eenvoudig taalgebruik bij de communicatie met ouders in armoede is hier erg belangrijk. De digitale kloof mag niet voor gevolg hebben dat de school ouders informatie ontzegt omdat ze geen toegang hebben tot het internet. Scholen kunnen niet kritiekloos uitgaan van de veronderstelling dat alle ouders toegang hebben tot digitale informatiedragers.”

(Vlor, okt. 2008, Advies over het verslag ‘Strijd tegen armoede ...’, 6.3)

“Niet alleen de vorming van leraren, maar ook hun training, ondersteuning en begeleiding moeten hen vaardig maken in de omgang met mensen in armoede. Alle leden van het schoolteam moeten leren om uit de resultaten en successen van hun leerlingen lessen te trekken over het eigen functioneren als leerkracht, als team en als school. Ook de docenten in de lerarenopleiding moeten daarvoor gesensibiliseerd en opgeleid worden.”

(Vlor, okt. 2008, Advies over het verslag ‘Strijd tegen armoede ...’, 7.3)

“De grootschaligheid van een secundaire school maakt communicatie niet gemakkelijk, maar kan niet als argument worden ingezet om de communicatie met ouders te beperken tot schriftelijke mededelingen in de agenda’s.”
 “Waarom niet nadenken over een mogelijke ‘brugfiguur’ zoals in sommige basisscholen?”
 (diverse gesprekspartners)

gesprekspartners wijzen op de noodzaak van een luisterende houding. “We gaan ervan uit dat zowel scholen als ouders het beste willen, maar dat er een ‘cultureel misverstand’ bestaat”, zegt Bellinda Staelens. Dat ‘misverstand’ komt vooral voort uit het feit dat de (middenklasse-)leerkracht en -directie de leefwereld van kwetsbare en kansarme gezinnen onvoldoende kennen (zie ook verder 2. Cultuur). De misverstanden die uit deze onbekendheid voortvloeien, zitten in vele alledaagse zaken:

“Neem morgen de krant mee naar school”, “Zoek in de Larousse de volgende woorden op”, “Je kunt de oefeningen ook op deze cdrom maken”, “En uiteraard gaan we dit jaar opnieuw naar Rome”, ...

De ‘norm’ is: over voldoende financiële middelen beschikken, thuis een computer hebben en een aanbod van krant en tijdschriften, ouders die klaarstaan om te helpen bij huiswerk en studie, ... Zonder nog van groepsnormen te spreken die in subculturen van jongeren sterk leven en veel druk veroorzaken.

Een leerling moest een elektriciteitsplan tekenen voor een fictieve woonst en plaatste neonlichten in de living, want hij had thuis nooit anders gekend. Sfeerverlichting is immers een luxe. De leerkracht verweet hem een gebrek aan feeling en inzicht.

Er zijn verschillende mogelijkheden om die misverstanden uit de weg te ruimen. Eerst en vooral, vragen de betrokken ouders, is een **openheid** voor ontmoeting en gesprek nodig, voor de leefwereld van hen die niet tot de autochtone middenklasse behoren. Steeds meer scholen besteden op pedagogische studiedagen en nascholingen

aandacht aan diverse aspecten van kansarmoede, geven tips en inspiratie mee. Scholen leren ook van elkaar op dit vlak. Zoeken naar de meest respectvolle manier om met elkaar om te gaan, is het uitgangspunt.

Verschillende gesprekspartners pleiten voor een **actiever communicatiebeleid** naar ouders toe. Ouders weten vaak niet of zij welkom zijn met een vraag, bij wie ze terecht kunnen, en ervaren doorgaans een hoge drempel. Dat de school zélf de stap zet en duidelijk maakt tot wie zij zich ten allen tijde kunnen wenden, stelt de ouders op dit vlak enorm gerust. Er is op dit vlak veel te leren van de evolutie inzake actieve communicatie met ouders in basisscholen. Daar hebben heel wat initiatieven voor een drempelverlaging gezorgd.

Moeten alle leerkrachten op huisbezoek om de gezinnen beter te leren kennen? Niet noodzakelijk, zo zeggen verschillende gesprekspartners, er zijn ook andere manieren om deze leefwereld te leren kennen.

“Het is niet elke leerkracht gegeven om te kunnen omgaan met de cultuurschok die de confrontatie met armoede oplevert. Je botst soms op echt schrijnende situaties achter de gevels van de mensen.”

“Een goed personeelsbeleid is ook: de juiste persoon op de juiste plaats zetten. Zet bij het onthaal iemand die vlot en vriendelijk is, die de mensen warm kan onthalen. Ook dit is onderdeel van een structureel beleid.”

Een school in Melle organiseert elk jaar drie maal een huisbezoek.

> **Wederkerigheid**

Ook van de ouders kan een inspanning gevraagd worden. Scholen doen wel inspanningen maar ouders weten dit niet altijd. Ze hebben soms een verkeerd beeld over de duurte van een studierichting. Ze gaan voort op het oude en hardnekkige imago van een school en beseffen niet altijd dat een school danig kan evolueren.

Het ligt uiteraard aan de school om aan de ouders mee te delen welke inspanningen zij levert om de kosten te drukken. Dit kan een belangrijk thema zijn voor een schoolraad.

Tegelijk proberen verenigingen waar armen het woord nemen elkaar aan te moedigen dat de ouders uit hun slachtofferrol komen. Dit wordt ook aangewend als methodiek in het naar buiten treden: telkens zijn het de leden zelf die het woord nemen, niet de vrijgestelden.

> **Een actief inschrijvingsbeleid**

Het inschrijvingsmoment is het eerste belangrijke contact tussen de school en de ouders. Er zijn scholen die een inschrijvingsteam **opleiden** om dit moment zo goed mogelijk te benutten voor informatie-overdracht en vragen. Die opleiding bestaat o.m. uit het detecteren van signalen die impliciet of expliciet kunnen wijzen op aandachtspunten: financieel, sociaal, leerkundig, ... (zie verder, Signalen leren zien en interpreteren). Ook wordt de kans geboden aan de ouders en de leerlingen om kennis te maken met de

vakleerkrachten. Meer dan het louter inschrijven gaat de aandacht naar het 'zich welkom voelen', wat voor elke ouder een essentieel element is in de relatie met de school.

Sommige scholen geven aan dat ze onzeker zijn over deze aanpak. Er is schroom bij de directies om te vragen naar de sociaal-financiële context van het gezin, en bij het gezin is er schroom om erover te beginnen. Men stelt zich vragen over het privacy-karakter en over de discrete aanpak van de verkregen informatie. In deze kunnen scholen dus leren van elkaar.

Tijdens deze inschrijvingsmomenten moet ook aandacht besteed worden aan de bijdrageregeling. Men kan deze samen met de ouders overlopen en wijzen op diverse opties voor mogelijke (af)betalingen. In sommige scholen wordt in de regel aan elke ouder enkele opties voor afbetaling aangeboden (maandelijks, trimestrieel, ...). Dat de school zelf een voorstel doet, 'spaart' de ouders die anders zélf om een afbetalingsplan moeten vragen. Velen voelen zich daar erg beschaamd over. Dat de school een aanbod doet, respecteert hen in hun waardigheid. Sommige scholen hebben het eerste oudercontact gekoppeld aan een informatie- en invulsessie omtrent de studietoelagen.

Er zijn scholen die het oudercontact verplicht maken, om zo de ouders zeker naar school te krijgen. Tegelijk zorgen ze voor een warme en gezellig en ontmoeting. Niet de grote refterzaal vol tafeltjes en stoelen, maar kleinschaliger, met een lagere drempel.

Over ervaringsdeskundigen in de armoede en sociale uitsluiting:

“De Vlor onderstreept het belang van ervaringsdeskundigen in de armoede en sociale uitsluiting op de schoolvloer. Maar ook ervaringsdeskundigen mogen niet in de plaats treden van de andere leden van het schoolteam of van de mensen die in armoede leven. Scholen moeten blijven stilstaan bij hun eigen drempels. Ervaringsdeskundigen kunnen hen daarbij helpen. Scholen die ervoor kiezen om één van de teamleden aan te duiden als 'coördinator armoede' mogen niet alle problemen toeschuiven naar die coördinator. Nadenken over en op een structurele manier omgaan met mensen in armoede behoort tot het dagelijks functioneren van elke school en is een opdracht van het hele schoolteam. (...) Rechtstreekse contacten waarbij leerkrachten naar de zelforganisaties stappen en waaraan ook de leiding van de school deelneemt, blijken zeer effectief.”

(Vlor, okt. 2008, Advies over het verslag 'Strijd tegen armoede ...' 7.1.1. en 7.1.2.)

“Bij het intakegesprek in de nieuwe school van mijn zoon werd me gevraagd of er speciale sociale omstandigheden zijn waar de school rekening mee kan houden. Ik heb mijn situatie uitgelegd, op financieel gebied en ook onze gezinssituatie. Ik werd goed beluisterd. Ze willen rekening houden met onze moeilijkheden. Ze hielpen me zeer discreet wat kosten betreft. Ze stelden me gerust en gaven me een contactpersoon. Ik kwam van de hel in de hemel.”

(getuigenis ouder in 'De Zuidpoort').

“Kansarme leerlingen geven een kansarme school. De school is bijna bankroet en dat noopt tot allerlei acties. We hebben geen hand- of leerboeken, we stellen onze eigen leerboeken samen. We kopen in het groot aan binnen de scholengemeenschap. Leerkrachten mogen geen onkosten doorrekenen zonder het fiat van de directie. Ze moeten op voorhand een plan voorleggen.

Bij het inschrijvingsmoment houden we een grondige screening van leerling en gezin, met een extra zorgformulier. Het gesprek duurt al snel een uur: de eventuele studieproblemen, de gezinssituatie (bij scheiding: naar wie de factuur?), hobby's, spijbelproblemen, afbetalingsplan of factuur per factuur, overlopen van de onkosten, ... Voor en met financieel kwetsbare gezinnen stellen we een discreet plan op. Dit vraagt vele intensieve uren van opvolging. Dit combineren we met vier verplichte ondercontacten, o.a. met de mogelijkheid om de studietoelagen aan te vragen. Die contactavonden verlopen informeel (kinderen kunnen meekomen en spelen ondertussen) met een interculturele tolk voor de Turkssprekende ouders. Als ouders niet komen opdagen, volgen we dat op, tot aan een huisbezoek. De communicatie met de ouders gebeurt in een eenvoudige stijl, met het gebruik van kleuren om aan te geven waarover het gaat. De agenda wordt enkel gebruikt voor communicatie over de leer- en studiehouding, niet voor algemene communicatie. Al bij al is er doorheen de jaren een sterke communicatie met de ouders gegroeid. We werken ook met duo's: klas- en co-klastitularis. Zo sta je er niet alleen voor.

We garanderen de ouders dat de school alles in het werk stelt om de kosten zo minimaal mogelijk te houden. De daguitstap Parijs kunnen we op 35 euro houden, de eind- >>

Ook kan de inschrijving een moment zijn om na te gaan of het gezin over een computer beschikt en welke de computer- en internetbehoeften van de leerling zijn. En ten slotte kan men nuttige informatie doorgeven (doorverwijfsfunctie): melding maken van het Sociaal Fonds, de Buzzypas, de Kansenaspas, de studietoelagen, ...

> Doordachte studiekeuze

Een doordachte studiekeuze naar de tweede graad toe heeft een preventief kostenbesparend effect. Dat blijkt onder meer uit de ervaringen van het KTA Sint-Truiden. “De school zorgt voor een doordachte sensibilisering van de studiekeuze”, zegt directeur Rita Utens.” Dat gebeurt al in het tweede jaar, vanaf januari. Een welbewuste studiekeuze heeft als gevolg dat het materiaal niet voor niks is aangekocht, en dat is dus op lange termijn kostenbesparend. Bij deze sensibilisering nodigen we ook de ouders uit, we geven informatie over de studierichting, de kostprijs die ermee gepaard gaat, praktische info, ... We leiden de ouders ook rond, we laten hen zien hoe het allemaal in zijn werk gaat. We oefenen geen druk uit, maar we vragen wel: denk er goed over na! Het gaat immers om al bij al dure studierichtingen.” Eind augustus - enkele dagen vóór het nieuwe schooljaar - organiseert de school de aankoop van het nodige materiaal. “Op dat moment checken we nog eens of er goed is nagedacht over de studiekeuze”. Deze structurele en preventieve aanpak van kostenbeheersing rendert: “slechts 1 op 25 leerlingen verandert later nog van richting”.

2. Cultuur

> Andere ‘culturen’

Zowat alle gesprekspartners wijzen op het verschil tussen de overwegend middenklassecultuur van het onderwijzend personeel en de ‘andere’ culturen (zowel bij de autochtone als allochtone gezinnen), als basis van onwetendheid en communicatieve misverstanden. Die middenklassecultuur uit zich in vele aspecten waar men niet makkelijk de vinger op kan leggen. De vergadercultuur (jargon, tijdstip, ...) is er één van. Ook de manier waarop schoolse activiteiten worden georganiseerd: het eetfestijn, het schooltoneel, de tombola, ... Het wordt ‘als vanzelfsprekend’ beschouwd dat leerlingen hiervoor ingeschakeld worden (lotjes verkopen bijv.). “Ik kocht die lotjes allemaal zelf, ik kende niemand die daar geld wou aan geven”, zei een moeder. “Uitsluiting en zich (noodgedwongen) afsluiten gaan daarbij hand in hand” (Welzijnszorg - Onderwijsdossier, p. 67).

> Signalen leren zien en interpreteren

De signalen over verschillende mogelijke kwetsbare situaties opvangen is één zaak. Maar volgens Kris Bruwaert (SOS Schulden op School) is er meer nodig. “Het is belangrijker wat men er binnen de school mee doet: digitaal verwerken? wie kan aan de informatie? wanneer is die informatie nodig en inzetbaar? voorziet de school feedbackmomenten? hoe hierrond overleg organiseren binnen het team?”

Leerkrachten en directies schilderen kansarme ouders vaak af als onverschillig. “Dat komt omdat ze de drempels niet kennen die deze ouders tegenhouden”, schrijft Carine Vanhoucke (ervaringsdeskundige bij het CLB-Menen, in “Onderwijsdossier” p. 62-63). “Omgekeerd weten kansarme ouders vaak niet welke oplossingen mogelijk zijn, en zijn ze bang voor verwijten aan hun adres. Daarom houden ze zich gedeisd. Zo groeien er langs twee kanten misverstanden”.

Een slordig huiswerk, een slechte uitprint, zich ziek melden vóór de schooluitstap of als de schoolfoto graaf komt, nooit meedoen bij het (ver)kopen van steunkaarten, een vermoeide aanblik, leerlingen die nooit mee gaan shoppen met vrienden, sandalen bij koud weer, ... Vele kleine signalen van leerlingen doen de wenkbrauwen fronsen.

Er zijn steeds twee mogelijke reacties: oppervlakkig negeren, ev. sanctioneren, navenant punten geven voor het huiswerk en de uitprint. Een andere houding is de alertheid om zich af te vragen: wat kan hier aan de hand zijn? Waarom? Wat zit hier achter? (“Het is niet evident studeren met een budgetmeter op elektriciteit en gas”, zegt een ouder). De reflex dus om niet onmiddellijk te sanctioneren. Om van de ene houding naar de andere over te gaan, kunnen begeleiding, training, intervisie of (in)formele gesprekken met collega’s helpen.

Een leerkracht zei dat men zowel resultaat- als procesgericht kan quoteren. Een leerling die ondanks de moeilijke leeromstandigheden thuis toch veel interesse en moeite heeft betracht, kan op die manier toch waardering krijgen.

Vele ouders actief in verenigingen waar armen het woord nemen, vragen aan leerkrachten om alert te zijn voor niet-evidente, niet-’normale’ uitingen en gedragingen. Er zijn scholen die hier expliciet mee omgaan en nascholing organiseren over signalen capteren, in team afspraken maken over hoe ermee om te gaan en de discretie verzekeren. Handig hierbij is de lijst met signalen die een inschrijvingsteam verzamelt tijdens het intakegesprek. Schoolbetrokken, externe organisaties en ervaringsdeskundigen kunnen het team helpen bij het inventariseren van mogelijke signalen.

Een voorbeeld: organisaties die met leerlingen in een time-out-project werken, krijgen doorgaans andere verhalen te horen over de gezinssituatie, de voorgeschiedenis, het levensverhaal, de moeilijkheden met de school(structuren), ...

> **Het profiel van de gezinnen met financiële moeilijkheden**

Op onze vraag of de school een profiel heeft van haar ‘schuldenaars’, is het antwoord erg verscheiden. Het gaat meestal om kansarme gezinnen (leefloontrekkers, mensen in een asielprocedure, illegalen, ...). Van deze groep wordt tegelijk gezegd dat zij niet het echte probleem zijn. Zij staan er op dat zij minstens een deel van de rekening betalen. Zij zijn zelf doorgaans vragende partij om met afbetalingen te werken (soms in samenspraak met het OCMW), enz. Als gemene deler komt hier het begrip ‘waardigheid’ naar boven: mensen in armoede willen tonen dat zij hun best doen en willen hiervoor waardering krijgen.

>>

afstudeerreis Normandië kost 200 euro, 4 dagen, alles inbegrepen. Dit voelen we aan als onze burgerplicht, ons publiek komt nooit ergens. Het onderscheid tussen niet willen en niet kunnen betalen? Wij kennen onze leerlingen en gezinnen door al onze initiatieven zo goed, dat wij dat onderscheid perfect kunnen maken.”

(Ervaring van het O.L.V.-Instituut Gent, een ‘concentratieschool’ wat betreft kansarmoede en allochtone leerlingen)

“De Vlor onderstreept het belang van een goed inschrijvingsbeleid en van de opleiding voor diegenen die inschrijven. Een goed inschrijvingsbeleid is een mix van vorming en nascholing enerzijds en toeleiding anderzijds. Een goed inschrijvingsbeleid is gekoppeld aan een goed onthaalbeleid, een goed zorgbeleid en een goed communicatiebeleid. (...) De inschrijving is een belangrijk moment in het ontstaan van een partnerschap tussen ouders en school. (...) Het inschrijvingsmoment is meer dan een formaliteit waarbij de ouders het schoolreglement en het pedagogisch project ondertekenen. Het is een moment van warm onthaal, dat bestaat uit een aantal vaste delen: verkennen, creëren van vertrouwen, formeel inschrijven en informatie doorgeven.”

(Vlor, oktober 2008, Advies over het verslag ‘Strijd tegen armoede, ...’, 6.1)

“In alle opleidingen voor beroepskrachten en actoren in de armoedebestrijding moet systematisch het **contact met mensen in armoede** aan bod komen, niet alleen in de opleiding van leerkrachten en van beroepskrachten die later in de sociale sector terecht kunnen komen. >>

>>

Dat gaat niet alleen over kennis over, maar ook en vooral over **communiceren** met mensen in armoede.

Niet alleen de vorming van leraren, maar ook hun training, ondersteuning en begeleiding moeten hen vaardig maken in de omgang met mensen in armoede. Alle leden van het schoolteam moeten leren om uit de resultaten en successen van hun leerlingen lessen te trekken over het eigen functioneren als leerkracht, als team en als school. **Ook de docenten in de lerarenopleiding moeten daarvoor gesensibiliseerd en opgeleid worden.**”

(Vlor, okt. 2008, Advies over het verslag ‘Strijd tegen armoede, ...’, 7.2 en 7.3)

Twee uitgangspunten voor een open houding:

- Armoede is zelden alleen financieel: slechte gezondheid, slechte woonomstandigheden, hoge stress, druk op onderlinge (gezins)relaties, ...
- Het is goed om als leerkracht, directie of secretariaat ervan uit te gaan dat er géén ouders bestaan die níet in de schoolloopbaan van hun kinderen geïnteresseerd zijn (ondanks oppervlakkige signalen die op het tegenovergestelde zouden duiden: afwezigheid op het oudercontact, geen beantwoorde briefjes, ...).

Het lage zelfbeeld van vele leerlingen uit kwetsbare gezinnen uit zich op twee manieren: naar binnen gekeerd (neiging tot depressie, dit roept vooral medelijden op), naar buiten gekeerd (neiging tot agressie, dit roept vooral irritatie op). “Men heeft al bij al liever een brave dan een moeilijke arme”, zegt een ouder.

De mensen zonder papieren zitten in een speciale situatie. Zij die geen OCMW- of andere steun krijgen, kunnen amper de schoolrekeningen betalen. Scholen kunnen deze kosten zelden doorrekenen en moeten die uit eigen fondsen betalen. Nogal wat scholen uit steden en aan de rand ervan klagen over het uitblijven van een oplossing terzake.

Tegelijk is er ook bij een grote groep mensen een taboe over hun armoede. Sanghmitra Bhutani (Minderhedenforum) zegt dat bij veel mensen uit minderheidsgroepen slechts na een lang proces een zekere bereidheid is hierover te spreken. Scholen doen er dus goed aan hierin voorzichtig te zijn en toch het initiatief te nemen om zelf met voorstellen tot afbetaling voor de dag te komen.

Sommige scholen verwijzen expliciet naar ‘gebroken gezinnen’, gezinnen in (v)rechtscheidingssituaties, waarbij conflicten tussen de ouders ontstaan over wiens beurt het is om de schoolrekeningen te betalen. Anderen hebben het over gezinnen in precare (soms eenmalige) situaties: een faillissement, een brand. Weer anderen hebben het over het toenemend aantal eenoudergezinnen die (tijdelijk) financiële moeilijkheden kennen. Het lijkt dus van belang dat de school deze verschillende profielen opstelt en ‘à la carte’ met de ouders specifieke oplossingen bespreekt.

Of armoede net- of studierichting-gebonden is, was in dit bestek niet te achterhalen. Onderzoek wijst wel uit dat de kansarme groepen zich vooral in het TSO en BSO bevinden. Volgens het HIVA-onderzoek is er echter geen verband tussen “(...) de hoogte van het

gezinsinkomen en de duurte van het gekozen studiegebied. (...) We concluderen dat de kostprijs van een studie geen zichtbaar argument lijkt te zijn om er al dan niet voor te kiezen” (p. 83). Volgens de Vlaamse Scholierenkoepel (VSK) geven scholieren in gesprekken echter aan dat de schoolkosten, of de perceptie van de kostprijs van een studierichting, nog steeds een bepalende factor is bij de studiekeuze. Ook de mensen in armoede geven signalen dat de kostprijs van school of studierichting bepalend is voor de keuze van school en studierichting.

> De leerling

De meeste scholen geven aan dat zij de leerling buiten de regeling inzake onbetaalde rekeningen houden. Maar de grens is soms erg dun. Een voorbeeld dat regelmatig opduikt: een brief aan de ouders in (gesloten) omslag dat met de leerling wordt meegeven of bij de agenda gevoegd, wordt opengemaakt vóór de thuiskomst uit schrik voor een negatieve opmerking over de leerling zelf. Of: de leraar die de schoolgelden contant ontvangt van de leerlingen, en dus bij nalatigheid hen aanspoort tot betaling.

Sommige gesprekspartners verwezen naar ‘scholen die zij kenden’ die het rapport van de leerling achterhouden tot er een gesprek is over de openstaande rekeningen. Ook al weten ze dat dit eigenlijk niet mag, ze gebruiken het als ultieme stok achter de deur. Eén school zou zelfs leerlingen hiervoor op straf plaatsen (al zal dit wel erg uitzonderlijk zijn). VSK merkt op dat leerlingen

zulke jammerlijke praktijken blijven signaleren. De Charters en Codes die scholen hebben ondertekend (meestal op initiatief van een Lokaal Overlegplatform, zie C.2.) bevatten expliciet de regel dat de school de leerling in elk geval volledig buiten de betalingsregeling en opvolging moet houden. Dit is een zaak tussen school en ouders en mag in geen geval wegen op de schouders van het kind/de jongere. Waar de administratie is losgekoppeld van de klas, wordt voorkomen dat leerlingen met opmerkingen over onbetaalde rekeningen worden geconfronteerd, of dat ouders niet naar het oudercontact met de klasleerkracht durven komen.

> **Inspraak en betrokkenheid**

Eén gesprekspartner, het Centrum voor Deeltijds Onderwijs (CDO) Noord - Antwerpen, geeft aan dat een sterke schoolcultuur van leerlingeninspraak en -betrokkenheid onrechtstreeks een kostenbeheersend effect heeft, niet bedoeld maar mooi meegenomen. “Sommige CDO’s zoals onze school willen de drempel voor hun leerlingen zo laag mogelijk houden en hen een welkomsgedoeve te geven”, zegt directeur Marc Tulfers. “Nogal wat jongeren komen uit minder begoede gezinnen, met soms schrijnende verhalen, en toch zijn we erin geslaagd om door een sterke leerlingbetrokkenheid hen een leeromgeving aan te bieden die de kosten erg laag kan houden.”

De school werkt met een intensief systeem van peer coaches, neemt de voorstellen van de jongerenraad zeer ernstig, houdt open klassenraden, legt een sterke link met de buurt van de school, en slaagt erin het verantwoordelijkheidsgevoel bij de jongeren voor hun klas, school, materiaal en omgeving te vergroten. “Als de leerlingen beseffen wat een scharensset, die ze kunnen lenen voor hun opleiding, aan de school kost, dragen ze er meer zorg voor. Alle magazijnen staan hier open en toch kenden we slechts twee diefstallen op zes jaar tijd.”

De praktijk van deze school lijkt aan te geven dat er een link is tussen welbevinden, hoge (leerling- en ouder)participatie, respect voor materiaal en school(peroneel), verantwoordelijkheidsbesef, en kostenbeheersing. Ook VSK wijst op deze samenhang.

Het is belangrijk, meldt SOS Schulden op School (“Zeven stappen verder”, p. 132) een onderscheid te maken tussen ‘soorten’ armoede. Er is weinig gemeenschappelijks tussen het generatiearme gezin, de gescheiden moeder met alimentatieproblemen, het gezin van een hoogopgeleide maar op steun aangewezen asielzoeker, het gezin van een langdurig werkzoekende kortgeschoolde, de kleine zelfstandige na een faling, een verslaafde met een multiprobleemsituatie, iemand zonder inkomen met of zonder een stevig sociaal netwerk, een gezin met een looninkomen met hoge schuldenlast gedurende enkele jaren, een gezin zonder perspectief op werk, ... Veralgemening in de aanpak leidt immers tot verkeerde inschattingen. “De communicatie met ouders is veel meer gediend met het onderkennen van de verschillende typologieën en enig maatwerk”.

“Zonder de financiële problemen van andere scholen te minimaliseren, mag gesteld worden dat scholen die erg gelieerd zijn aan kansarme leerlingen een duidelijk zwaardere last dragen. Verklaringen hiertoe zijn:

1. Financiële tekorten stellen zich veel scherper (...).
2. Kansarmoede situeert zich veelal in scholen die BSO-opleidingen aanbieden. Juist deze opleidingen vragen een ernstige bijdrage in kleiner, persoonlijk werkmateriaal.
3. Bijkomende ondersteuningskost voor de school:
  - cumulatie van niet-voldane rekeningen,
  - mankracht (gelukkig tegemoetkomingen vanuit GOK-ondersteuning).”

(Paul Daems, directeur Bovenbouw, en Bart Crikemans, GOK-medewerker, Technicum Noord, Antwerpen)

“Kostenbeheersing is een essentieel onderdeel van ons beleid: geen dure uitstappen, geen beroep op externe organisaties, bewust overwegen of een handboek wel nodig is, geen uniforme werkkledij (veilig is voor ons goed), geen uniform turnpak. Voor de sportdag kan men ook aan een gratis activiteit deelnemen. Geld is nooit een reden om iemand niet te laten deelnemen. Of dit allemaal niet tot kwaliteitsvermindering leidt is nog een andere zaak. Bovendien trek je door deze houding nog meer dergelijke leerlingen aan.”

(Ignace De Baets, HTI Sint-Antonius, Gent)

“Moet het allemaal vier-kleurendruk zijn?”

Het LOP Turnhout (werkgroep Schoolkosten) heeft onderzoek verricht naar de praktijk van boekenverkoop en -verhuur. Daaruit blijkt alvast dat de vakgroepen die de handboeken kiezen ‘door de band’ weinig rekening houden met de kostprijs, en vooral naar de kwaliteit kijken. Zij worden ook door uitgeverijen aangesproken (“bewerkt”, zegt een gesprekspartner). In het LOP-overleg hierover hebben de scholen beloofd dit aan te kaarten. De werkgroep stelde ook vast dat de boeken steeds luxueuzer worden, met dvd’s, cd-roms, enz. Dat gaf aanleiding tot verschillende gesprekken met vertegenwoordigers van Boek.be en GEWU (Groep Educatieve en Wetenschappelijke Uitgevers), die op zich niet zoveel opleverden (uitgevers verwijzen naar ‘externe factoren’ en doen hun best om de ‘interne factoren’ onder controle te houden). Het LOP Turnhout vraagt zich af of er een effectenrapport mogelijk is van wat de nieuwe eindtermen en einddoelen aan de ouders gaan kosten op het vlak van (steeds) nieuwe boeken.

3. Kostenbeheersing

Het HIVA heeft in haar recent onderzoek gegevens verzameld over de kostprijs van het secundair onderwijs, opgesplitst in soorten kosten (studiekosten in enge en ruime zin, leefkosten). Ook de studiekosten werden uitgesplitst: schooluitrusting, vervoerskosten, schoolreizen, facultatieve uitgaven, ... Bij de gesprekspartners kwamen onderstaande punten het meest naar boven als zijnde zorgwekkend.

> Boekenverhuur / boekenverkoop

Volgens het HIVA-onderzoek spenderen ouders gemiddeld bijna 200 euro aan schoolboeken (p. 49). Nieuwe schoolboeken kopen blijkt populairder te zijn, al is verhuren doorgaans goedkoper (gemiddeld 189 euro, t.o.v. 201 euro aankoop - cijfers HIVA p. 50). Toch blijkt ook dat de kost voor schoolboeken gedaald is (vgl. met het vorige onderzoek uit 1999): van 224 naar 197 euro. Dit wijst er misschien op dat er meer scholen zijn die kostenbewuster met het boekensysteem omgaan.

Sommige scholen (gemeenschappen) hanteren als uitgangspunt dat een handboek een welbepaald aantal jaren moet meegaan en zetten dus een verhuur- of tweedehandssysteem op. Daar komt heel wat organisatie bij kijken, waar zowel personeel als vrijwilligers bij betrokken zijn.

Voorals ouders zijn vragende partij dat de school op regelmatige basis zou nagaan of de aangekochte boeken wel renderen, m.a.w. of het praktische gebruik de aankoop rechtvaardigt, of bepaalde aankopen gemeenschappelijk kunnen gebeuren, zoals atlanten. Iemand gaf de suggestie om met uitgeverijen af te spreken enkel (of vooral) met cd-roms te werken (op bijv. verhuurbasis), waarop al het leermateriaal te vinden is. Zo kan men regelmatig een deel dat men in de klas wil gebruiken, uitprinten.

> Externe boekenverhuurders

Nogal wat scholen organiseren zelf de boekenverhuur en/of -verkoop. Het systeem van de externe boekenfondsen kent vooral in Nederland een opmars (nu reeds meer dan 50 % van de scholen). Volgens enkele van onze gesprekspartners is boekenfondsservice Van In-Iddink enkele jaren geleden begonnen met een huursysteem, en sloeg Standaard Boekhandel het voorbije schooljaar als experimentele fase dezelfde weg in. In dit systeem neemt het boekenfonds de hele administratie, facturatie en distributie van de verhuur over van de scholen.

Men speelt in op een mogelijke win-win-situatie: voor de scholen komen er vele (vrijwillige en professionele) uren vrij. Ze krijgen daarenboven kortingen. Het boekenfonds boort een nieuwe en potentieel winstgevende markt aan.

Het LOP Turnhout schat dat de meerkost voor de ouders om en bij de 10 % bedraagt. Het is op dit moment onduidelijk of scholen in contracten met boekenfondsservice Van In-Iddink (e.a.) clausules (mogen) inlassen i.v.m. afbetalingsplannen voor gezinnen met financiële moeilijkheden. De vraag moet dus gesteld worden in hoeverre scholen in de toekomst inspraak kunnen en willen behouden in het systeem en in de keuze van boeken.

Het LOP Turnhout heeft alvast enkele aanbevelingen doorgegeven aan twee boekenfondsen, Van In-Iddink en Standaard Boekhandel-Van Dijk Educatie(VDE), en kwam in samenspraak met hen tot de volgende formulering:

AANBEVELINGEN

1. Scholen zetten de tegemoetkoming van de boekenfondsen best in voor de verlichting van de schoolkosten van leerlingen uit maatschappelijk kwetsbare gezinnen.
2. Om de drempel te verlagen moeten de boekenfondsen naast de online bestelling ook de mogelijkheid bieden om op papier of via de telefoon een bestelling te plaatsen.
3. De boekenfondsen zouden best gratis gespreide betalingen aanbieden (zoals VDE & Iddink Nederland). Iddink stelt wel dat wie in 2 of 3 termijnen betaalt, wel rekening moet houden met een toeslag van € 7 à € 9.

4. De boekenfondsen zouden op termijn op vraag van de aangesloten school een overzicht per klas moeten bezorgen van de kosten van het schoolboekpakket ten opzichte van de gemiddelde kosten bij alle bij het fonds aangesloten scholen. Dat is een doeltreffend instrument voor scholen om zicht te krijgen op de kostprijs van hun onderwijs. VDE & Iddink bieden die service aan in Nederland.
5. Op vraag van de betrokken school kan het boekenfonds bij leerlingen nagaan of de bestelde boeken effectief regelmatig zijn gebruikt. VDE & Iddink bieden die service aan in Nederland.

Marc Van de maele (deskundige LOP-Turnhout) merkt ook op dat in de betalingsvoorwaarden gespreide betalingen niet vermeld worden. Van In-Iddink zegt de hierboven vermelde aanbevelingen nu al grotendeels in praktijk te kunnen brengen (volgens de nota van de werkgroep schoolkosten van het LOP Turnhout).

> De opmars der invulboeken

Deze per definitie eenmalig te gebruiken (invul) boeken worden volgens gesprekspartners steeds meer gepromoot. Ze zijn doorgaans niet goedkoop en vinden bij veel leerkrachten (en leerlingen) een gretige afname. Toch zijn er meningsverschillen: voor de ene zijn het handige instrumenten, voor de andere beknot dit de creativiteit en de aanpassing aan de specifieke klassituatie.

“De educatieve uitgevers kunnen op het vlak van de externe factoren enkel signalerend optreden en wijzen op een aantal elementen die kostprijsverhogend werken: enerzijds de versnippering in de organisatie van het onderwijs (kleinere drukoplages) en anderzijds nieuwe wensen en noden van de gebruiker (kleurendruk, ICT).

Wat betreft de interne factoren zijn de uitgevers zich bewust van de noodzaak om alle kostprijselementen onder controle te houden en hebben ze daarvoor al de nodige inspanningen gedaan (bv drukken bij goedkopere drukkers). In de marge zijn nog een beperkt aantal pistes te vinden die de kostenbeheersing kunnen bevorderen: betere opleiding van medewerkers, onderhandelingen over tarieven beeldmateriaal, beheersing van distributiekosten. Dit zijn dan ook enkele van de actiepunten van de GEWU voor de komende werkjaren.”

(GEWU, Groep Educatieve en Wetenschappelijke Uitgevers, J. Germonprez 15.05.2007, Factoren die een rol spelen bij de beheersing van de post ‘schoolboeken’ in de schoolkosten” tekst opgesteld n.a.v. gesprek met LOP Turnhout SO)

“Waarom vraagt de ene uitgeverij 50 % meer voor invulboeken dan de andere? Kunnen hiervoor geen maximumprijzen worden afgesproken met deze uitgeverijen, zodat de prijzen ongeveer in dezelfde richting liggen? Als ouder heb je immers geen enkele inspraak in de schoolboeken die leerkrachten kiezen. Degelijke afspraken met deze uitgeverijen en leerkrachten (die tenslotte de keuze van de schoolboeken maken) zullen menig ouder ten goede komen en een reuze besparing >>

>>
zijn bij studiebeurzen, subsidies e.d.. Misschien iets om over na te denken in de toekomst.”

(reactie van een ouder op de Gezinsbondactie, sept. '08)

De Commissie Zorgvuldig Bestuur adviseert scholen zich te bezinnen over de kostprijs van de meerdaagse uitstappen.

“De (uitstap) vormt een extramuros-activiteit waarvoor de modaliteiten geregeld zijn in de omzendbrief SO/2004/06 van 5 mei 2004 (...). Volgens die omzendbrief **moet het schoolreglement informatie over het schoolbeleid inzake extramuros-activiteiten bevatten** en moeten **eventuele kosten** voor deze activiteiten die aan ouders/leerlingen worden doorgerekend, **voorkomen op de bijdragelijst** die vóór het begin van het schooljaar wordt opgesteld. Indien de **deelname verplicht** is moet dit **in het schoolreglement** opgenomen zijn. Indien het schoolreglement de deelname niet verplicht dan moeten niet-deelnemende leerlingen op een pedagogisch verantwoorde manier binnen de instelling opgevangen worden (...). De instelling zal ook naar best vermogen initiatieven nemen die **financiële belemmeringen vermijden**, bv. via het opzetten van een systeem van schoolsparen. (...) De Commissie herhaalt haar standpunt dat **meer dan eens meerdaagse buitenlandse reizen niet noodzakelijk zijn in het kader van eindtermen**. Elke school dient zich te bezinnen over de vraag of een soms vrij dure uitstap wel degelijk zoals hier onderdeel van een geïntegreerde proef moet uitmaken en of er voor de ouders geen minder belastende alternatieven bestaan.”

(<http://www.ond.vlaanderen.be/zorgvuldigbestuur/pdf/Kostendriedaagsereis191.pdf>)

Ook in het BSO zouden de werkboeken aan een opmars bezig zijn, als zouden ze voor dit niveau van leerlingen “makkelijker om mee te werken” zijn. “Steeds meer handboeken hebben er ‘automatisch’ een invulboek bij”, zegt een directeur.

De balans varieert van school tot school. De invulboeken nemen soms tot een vijfde of een derde van het totale boekenaanbod in. Ook hier zou onderzoek (steekproefsgewijs) handig kunnen zijn: hoe gaan scholen om met de balans verhuur/verkoop, werkboeken – invulboeken – andere, ...? Welke systemen bestaan er om de boeken aan de man te brengen? Dit om tendensen in dit domein op te volgen en ev. te sturen.

> De computers

Zoals elders al beschreven gaan scholen er steeds meer van uit dat leerlingen thuis over een computer beschikken. Alert scholen zorgen zelf voor een computerlokaal, met een transparant systeem en tijdsschema om leerlingen zoveel mogelijk de kans te geven aan de computer te werken. Toch blijft een goede communicatie hierover noodzakelijk: wie heeft welke computer- en internetbehoeften (ev. een klein onderdeel bij het inschrijvingsmoment?).

> Gereedschappen en grondstoffen

Er zijn veel verschillen tussen scholen: scholen die zelf een materiaalbank aanleggen (bijv. eerste en tweede graad) en doorverhuren, scholen die alles doorrekenen aan de ouders, scholen die lijstjes aan de ouders bezorgen opdat die zelf voor de aankoop instaan, ... Sommige scholen voorzien ook expliciete ‘zorg’-training om leerlingen respectvol met het materiaal te leren omgaan. Ook een algemeen ‘duurzaamheids’-principe kan een beleidslijn zijn.

Doorgaans zitten vakleerkrachten in een school samen om voorstellen uit te werken inzake boeken en materiaal. Zij moeten wellicht een evenwicht zoeken tussen kwaliteit en de financiële consequenties voor de ouders.

Eén gesprekspartner merkte op dat bijvoorbeeld leerkrachten haarzorg te maken hebben met de commerciële druk van vertegenwoordigers van haarzorg-producten.

Bij de verenigingen waar armen het woord nemen wordt regelmatig gevraagd naar meer vrijheid om zelf het materiaal aan te kopen (bijv. het turngerief zelf mogen kiezen i.p.v. de verplichte kledij). Of: het vroeger bekend maken van het nodige materiaal. Er is een school die al in juni aangeeft welk materiaal nodig is voor het volgend schooljaar, zodat ouders van de koopjesperiode (juli) gebruik kunnen maken.

> **Eén- en meerdaagse uitstappen**

Deze uitgaven zorgen soms voor wrevel omdat de communicatie hierrond niet altijd nauwkeurig verloopt (onduidelijke post in de bijdrageregeling, ‘onverwacht’ hoge schoolrekeningen n.a.v. een schoolreis, ...). Toch relativeert het HIVA-onderzoek deze kosten: het gaat om gemiddeld 6,5 % van de totale studiekosten (tabel 3.13, p. 58). De kosten zijn niet gestegen doorheen de jaren (46 % goedkoper sinds 1999). Dit kan twee oorzaken hebben: het aantal eendaagse activiteiten is toegenomen, en er zijn meer onkosten in de rubriek ‘forfaitaire bedragen’ opgenomen (die wél gevoelig is gestegen sinds 1999). Het lijkt dus vooral aangewezen een zeer gedetailleerd en volledig overzicht te geven wat uitstappen aan de ouders kost.

Een aandachtspunt daarbij: hoe omgaan met de sociale druk rond meerdaagse uitstappen die sommige ouders en leerlingen voelen? De problematiek van de afwezigheidsbriefjes is gekend (leerlingen die de uitstap niet kunnen betalen en zich ‘ziek’ opgeven). Of ze vinden ‘facultatief’ plaats tijdens de vakanties. Er zijn ook excessen te noteren (studiereizen van Kaapverdië tot Zuid-Afrika).

Het kan interessant zijn om ook de uitstappen van de Vlaamse scholen in kaart te brengen: wat is de gangbare praktijk, welke zijn de uitzonderlijke excessen, wat is de finaliteit van de uitstappen, hoeveel kosten ze per reis, in hoeverre zijn de uitstappen gelieerd aan eindtermen en bieden ze een meerwaarde aan, ...? Onderhuids, vermoeden verschillende gesprekspart-

ners, zorgen de meerdaagse uitstappen ook mee voor het imago van de school (om bepaalde leerlingen/gezinnen aan te trekken, dan wel te weren). “Het GOK-decreet wou deze praktijk tegengaan door de voorwaarden voor weigering bij inschrijving te bepalen”, zegt Chris Cnop (VSK), “maar er is een grijze zone gebleven”.

Allerlei excursies worden georganiseerd in het kader van de eindtermen, zijn inherent aan het leerplan en dus verplicht. Zo kunnen bepaalde verplichte stages in bijvoorbeeld de sportafdeling financieel zwaar doorwegen.

> **Afbetalingsplannen**

Niet elke gesprekspartner ziet heil in de afbetalingsplannen, ook omdat sommige scholen ervaren dat ook die plannen niet altijd nageleefd worden. Daarom gaan er stemmen op voor meer rechtstreekse betalingen vanuit ondersteunende organen aan de school zelf, “om ervoor te zorgen dat deze gelden ook gebruikt worden waarvoor ze bestemd zijn, met name voor de schoolkosten”.

De meeste gesprekspartners pleiten echter voor instrumenten die aan elke ouder wordt aangeboden, zoals de mogelijkheid tot afbetaling (met ev. verschillende opties in regelmaat, termijn, ...). Sommigen stellen voor de forfaitaire facturen te koppelen aan de bijdrageregeling, die ook aan het eind van het schooljaar wordt afgerekend (teveel betaald, geld terug).

Het onderscheid tussen wie niet wil en niet kan betalen?

De meeste scholen en LOP-deskundigen raden aan

1. om een goed inschrijvingsbeleid uit te werken met
  - a) vragen naar bijvoorbeeld Kansenas, Omnio- of WIGW-statuuut, financiële of andere (leer- of sociale) moeilijkheden,
  - b) informatie over afbetalingsmogelijkheden, de bijdrageregeling, doorverwijzing naar diensten die (financieel) kunnen helpen, studietoelagen, ... Enkele scholen hebben hierrond een beleid opgezet waarin privacy, discretie en teamoverleg centraal staan.
2. om over de als evident beschouwde middenklasse-cultuur heen te kijken en kennis te nemen van wat kansarmoede is of hoe kwetsbare gezinnen leven. Tal van organisaties uit het middenveld (verenigingen waar armen het woord nemen, de integratiesector, SOS Schulden op School, ...) kunnen hierbij helpen.
3. om de ouders, tot 'bewijs' van het tegendeel, het voordeel van de twijfel te gunnen.

> Niet willen en niet kunnen

Nogal wat scholen proberen een onderscheid te maken tussen personen (gezinnen) die de schoolrekening niet willen en niet of moeilijk kunnen betalen. Elke school verwijst naar een (kleine) groep ouders die de schoolrekening wel kan betalen maar door slordigheid of verwaarlozing de rekeningen (en de herinneringen) negeert. Voor deze groep zijn sommige scholen onverbiddelijk: de procedure tot en met de deurwaarder.

Ook in deze aanpak verschillen de scholen onderling:

1. Grote scholen hebben uiteraard problemen om dit onderscheid te maken. Daarom proberen zij dit in te schatten tijdens inschrijvingsgesprekken of via signalen die ze van leerlingen opvangen (scholen zijn vragende partij voor een degelijk inschrijvingsbeleid met aandacht voor het capteren van signalen);
2. Scholen die geen kennis hebben van de cultuur van kansarmoede en/of mensen in financiële problemen, gaan er sneller van uit dat mensen niet willen betalen (getuigenis van 'de Zuidpoort');
3. Er zijn scholen die al enkele jaren een kostenbeheersend beleid hebben opgezet en die aangeven dat zij perfect het onderscheid kunnen maken.

> Het Buitengewoon Secundair Onderwijs

Het BuSO kent een aantal eigenheden die vermeldenswaard zijn, bijvoorbeeld het feit dat er veel minder of niet met handboeken gewerkt wordt. BuSO-scholen ontvangen wel meer werkmiddelen, maar dat betekent niet dat er geen financiële problemen zouden zijn.

“Het hangt uiteraard van type en opleidingsvorm af”, zegt Nadine De Visscher, directeur BuSO Emiliani, Lokeren. “Veralgemeend kunnen we zeggen dat onze type 2- en -3-leerlingen uit financieel kwetsbare gezinnen komen. Het beleid van de school is er dan ook op gericht zo weinig mogelijk door te rekenen aan de ouders. Een groot deel van onze werkingstoelagen gaat naar materiaal, schooluitrusting (agenda, schrijfgerei, ...), machines, zodat de ouders dit niet hoeven te betalen. We zoeken zoveel mogelijk fondsen uit projectoproepen van bijvoorbeeld de provincie.” “We zijn erg creatief in het zoeken van externe fondsen en sponsoring en in het kostenbesparen”, zegt Carine Driessens, BuSO ‘De Dageraad’. “Zo beschikken wij over een hout- en metaalatelier en een grootkeuken. Wanneer er een info-avond is voor de ouders, zorgt onze eigen keuken voor de taart of de soep. Een klink kapot? Onze ateliers herstellen het.”

Bij de BuSO-directies die we spraken, leeft de indruk dat men in het BuSO doorgaans creatiever is dan in het regulier secundair onderwijs om met schoolrekeningen om te gaan. “Men gaat sneller op zoek naar goedkope alternatieven”, zegt Marco Malego, pedagogisch begeleider voor het BuSO. “Ook het spaarsys-

teem voor ouders en andere mechanismen die vooral in het basisonderwijs gekend zijn, worden hier makkelijk ingevoerd.” Driessens: “Als ouders een uitstap of activiteit niet kunnen betalen, betaalt de school of de Vriendenkring. We kunnen ook rekenen op de solidariteit binnen de scholengroep om onze vervoerskosten (bustrips in het kader van de opleiding) te drukken. We zijn immers zeer landelijk gelegen.”

“Het klopt dat sommige BuSO-types vooral rekruteren uit financieel kwetsbare gezinnen, andere dan weer uit een mix van sociale klassen”, zegt Malego. “Daardoor heeft een type-3-school wellicht grotere gelijkenissen met een reguliere school gelegen in een arme wijk van een grootstad, dan met andere BuSO-scholen.”

Het grootste verschil lijkt de mentaliteit te zijn, zeggen deze BuSO-mensen, de ingesteldheid om bewuster met de leerlingen om te gaan. “Dit is natuurlijk ook gemakkelijker”, zegt Malego, “omdat het doorgaans over veel kleinere scholen met veel meer personeelsinzet gaat. Daardoor is het aantal op te volgen leerlingen per leerkracht ook veel kleiner en kan de individuele opvolging ook beter gebeuren.”

Er zijn uiteraard soms ook minder grote kosten dan in de reguliere scholen. “Zo is het machinepark vaak minder uitgebreid en goedkoper, en zijn er bijna geen handboeken voor onze leerlingen op de markt beschikbaar. Daartegenover staat wel dat de school dan moet investeren in zelf te ontwikkelen materiaal.”

Uiteindelijk gaat het in het buitengewoon onderwijs ook om een beleidskeuze die de school maakt. De Visscher: “Wij verplichten de ouders nooit om zaken aan te kopen. Als ouders een uitstap of activiteit niet kunnen betalen, betaalt de school. We werken samen met het OCMW bij schuldbemiddeling. We leggen huisbezoeken af om de gezinnen te leren kennen. Maar toegegeven, de financiële put wordt ook bij ons groter, en met deze neemt de druk toe om steeds meer aan de ouders door te rekenen.”

4. Imago

> Elite-scholen?

Nogal wat gesprekspartners halen voorbeelden aan van scholen die zich amper iets aantrekken van de (hoge) kosten die zij aan ouders doorrekenen. Sommigen spreken over ‘elite-scholen’ die in elke richting te vinden zijn. Vooral kokscholen spreken tot de verbeelding, met dure uitstappen naar wijnstreken tot ver in het buitenland. Zij zouden daar ook goede argumenten voor aandragen, bijvoorbeeld dat zij zich specifiek richten tot de toprestaurants die hoge eisen stellen aan hun personeel. Een en ander heeft uiteraard ook te maken met het imago dat deze school uitstraalt of wil uitstralen.

De vraag hier blijft: hoe zorgen deze scholen ervoor dat een getalenteerde leerling die veel zin heeft om de richting te volgen niet afhaakt omwille van het dure prijskaartje dat aan de inschrijving hangt?

Voor sommige van die scholen staan de leerlingen ook aan te schuiven bij de inschrijvingen, zodat er geen impuls is om rond kostenbeheersing na te denken. Nogal wat gesprekspartners verwijzen naar bepaalde praktijken van scholen – wat evenwel nooit hard te maken is – die ouders informeel afraden om zich in te schrijven (“u weet toch wel dat wij dure uitstappen organiseren?”). De extra werkingsmiddelen voor

‘GOK’-scholen kan deze scholen een extra argument in de handen geven om deze leerlingen ‘af te leiden’. Anderzijds wordt ook op het hardnekkige vooroordeel gewezen dat bij ouders kan leven: een dure school zal wel een goede school zijn.

> “Die leerlingen vind je niet bij ons”

1 op de 9 Vlamingen zijn arm, meldt het Jaarboek Armoede 2008 van het Steunpunt Oases van de Universiteit Antwerpen. 11,4 procent van de Vlamingen heeft een inkomen onder de armoedegrens. De tien procent laagste inkomens geven 36 procent aan huur uit. 28 procent van de eenoudergezinnen moet medische kosten uitstellen wegens onbetaalbaar.

12 % van de kinderen groeit op in een kwetsbaar gezin: eenoudergezinnen, gezinnen in scheiding, leefloon, werkloos, ... Volgens het rapport “Armoede en Sociale Uitsluiting in België” (zie Bibliografie) groeit in ons land één kind op vijf op in financieel precaire omstandigheden, en in de bijbehorende stress en spanningen (p. 4).

Omwille van deze cijfers durven nogal wat gesprekspartners te twifelen aan de stelling van sommige scholen dat er geen kinderen uit deze gezinnen tot hun leerlingen behoren. Arme ouders geven veelal aan dat zij erg hun best doen opdat 'niemand iets zou merken van hun moeilijke situatie'. Het schaamtegevoel is sterk aanwezig. De kans lijkt dus groter, volgens deze gesprekspartners, dat de scholen de signalen niet zien of niet willen zien. De vraag hoe deze scholen toch te sensibiliseren voor een alerter beleid, is niet makkelijk te beantwoorden.

“Stel dat het zou kloppen”, zegt Bellinda Staelens (Werkgroep Armoede en Onderwijs, Bisdome Gent), “dan nog is de school het aan zichzelf verplicht om rond armoede te werken en te sensibiliseren. Armoede is een maatschappelijk probleem en dus ieders probleem, ook van al wie er niet direct mee te maken heeft.”

5. Eigen fondsen

De meeste scholen organiseren initiatieven om een schoolfonds te spijzen. Ze rekenen hiervoor op het oudercomité, een vriendenkring, ... Naargelang van de school kunnen deze een min of meer aanzienlijke bijdrage genereren waardoor bepaalde activiteiten gratis of tegen sterk verminderde prijs worden aangeboden. Zoals ook blijkt uit een bevraging van het LOP Geraardsbergen beslissen de betrokkenen (school en oudercomité) - al dan niet samen - over de wenselijke bestemming van deze extra's. Sommige van die fondsen worden ingezet om gezinnen met financiële moeilijkheden bij te staan, door bijvoorbeeld een deel van de meerdaagse uitstappen te betalen.

Scholen zijn ook erg creatief: de kokschool houdt restaurant en zet voor iedereen de deuren open, leerkrachten gaan op de kerstmarkt geld bijeen zingen om de onbetaalde rekeningen te betalen, ...

Er ontstaan ook initiatieven (binnen scholengemeenschappen en -groepen) om kosten te drukken door gezamenlijke onderhandelingen te voeren met uitgeverijen, verkopers of leasers van kopieerapparaten, energieleveranciers, schoolmateriaal, enz.

“Laten we het hier omkeren: welke voorwaarden moeten vervuld zijn om kinderen en jongeren niet in armoede te laten leven of/en om uit eruit te ontsnappen? De hoofdrollen zijn weggelegd voor het onderwijs, de samenleving die het fenomeen van kinderen en jongeren in armoede niet mag tolereren, en de ouders.

Een onderwijs waar iedereen zijn talenten kan ontwikkelen is de belangrijkste hefboom om uit de vicieuze armoedecirkel te ontsnappen. Dat veronderstelt een schoolloopbaan die op zeer jeugdige leeftijd begint en waarvan het verloop niet afhangt van de sociale achtergrond van leerlingen, zoals nu soms het geval is.”

(“Armoede en Sociale Uitsluiting in België”, Koning Boudewijnstichting, 2008, p. 36)

“Haartooi, automechanica en elektriciteit zijn de duurder richtingen. Als de ouders erom vragen, kan de betaling gespreid worden. Dit gebeurt voor ongeveer 10 procent van de leerlingen. We zorgen voor een oplossing voor wie echt niet kan betalen. Dan springt de Vriendenkring van de school bij. Deze Kring heeft hiervoor een eigen fonds.”

(Ruby Toch, KTA Brugge)

 ROND DE SCHOOL

C. ROND DE SCHOOL

1. De coördinerende en algemene directeur

In de meeste scholengemeenschappen of scholengroepen is er overleg over (deelaspecten van) kostenbeheersing, soms uit noodzaak vanwege het volume aan onbetaalde rekeningen. Sommigen richten een solidariteitsfonds waarop scholen met een hoger volume een beroep kunnen doen.

“We zijn als coördinerende of algemene directeur (‘codi’ en ‘aldi’ in het jargon) niet direct bezig met de portemonnee van de leerling”, zegt Hugo Winnelinckx, Scholengemeenschap Drieklank (Overijse-Tervuren-Zaventem). “Wel kan de scholengemeenschap een motor zijn om bepaalde problemen in kaart te brengen en oplossingen te stimuleren. Belangrijk zijn ook de impulsen opdat scholen van elkaar zouden leren.”

Een codi is goed geplaatst om de scholen te helpen bij het analyseren van bepaalde evoluties, zoals de mogelijks stijgende kosten voor de ouders en hoe daar mee om te gaan. “En we kunnen hierin verder gaan”, zegt Winnelinckx, “bijvoorbeeld wat betreft de boekenfondsen, de prijsboeken aan het einde van het schooljaar, de koffers met materiaal dat de leerlingen het volgende jaar nodig hebben, ... Er is al veel know-how in de scholen aanwezig. Aan ons om mensen samen te zetten en die bronnen aan te boren.”

De scholengroep Sint-Michiel in Roeselare heeft een centrale boekhoudkundige dienst. De rekeningen worden wel in de afzonderlijke scholen opgesteld. “Dit centraal opvolgen bleek een goed middel om overzicht te houden wie wat nog niet heeft betaald”, zegt codi Luc Deprez. “Soms moest één school 300 ‘rappels’ sturen. De herinneringsbrieven worden nu centraal verzonden, met telkens de suggestie om betalingsproblemen te melden en zo naar een oplossing te zoeken. Het is ook aan de scholengroep om bepaalde zaken aan te kaarten, zoals de dure handboeken en de termijn waarop ze zullen gebruikt worden, de fotokopieën, ... Onze rol is de leerkrachten sensibiliseren.” Er zijn ook netoverstijgende initiatieven waarbij scholen (-gemeenschappen en -groepen) samen onderhandelen voor betere prijzen inzake kopieer- en papierbenodigdheden, e.d.m.

2. De Lokale OverlegPlatforms (LOP's)

In sommige regio's geven directeurs de LOP's een voortrekkersrol inzake het sensibiliseren van scholen in het basis- en secundair onderwijs voor kostenbeheersing. Het feit dat ook niet-schoolse organisaties een zitje hebben in het LOP, is hier en daar een pluspunt. Meer dan pleiten voor samenwerking, sensibilisering en uitwisselen van meningen en ervaringen kunnen de LOP's niet doen. De kwaliteit van het samenwerkingsverband staat of valt met de bereidheid van de verschillende scholen de onderling gemaakte afspraken ook in de eigen praktijk om te zetten. Eén

Het LOP SO Regio Mechelen heeft o.m. voor het schooljaar 2009-2010 volgende planning:

1. Inventarisatie studiekosten optiegroepen in de eerste graad SO. Engagements:

- De coördinerende directeurs (codi's) van de verschillende scholengemeenschappen rubriceren voor hun scholen de kostenramingen voor de verschillende optiegroepen in de eerste graad.
- De deskundige analyseert de elektronisch samengebrachte gegevens en rapporteert met respect voor de privacy van de scholen.

Beoogde resultaten:

De resultaten van de analyses zullen worden aangewend om:

- signalen over te maken aan de betrokken overheden in geval van reële drempels;
- onjuiste beeldvorming bij ouders/leerlingen over vermeende kosten bij te stellen;
- de zelfevaluatie van scholen te stimuleren: wat is de kwaliteit van hun ramingen, situering binnen de rangorde van scholen, hoe kosten onder controle krijgen.

2. Omvang onbetaalde schoolrekeningen in kaart brengen. Engagements:

- De codi's van de verschillende scholengemeenschappen inventariseren de omvang van de onbetaalde schoolrekeningen tot op het niveau van de graden en studierichtingen (geen namen van scholen).
- Een werkgroep van het LOP formuleert voorstellen voor kostenbeheersing en inventariseert instrumenten om geld van onbetaalde schoolrekeningen alsnog te recupereren. Aan deze werkgroep participeren ook vertegenwoordigers van de gemeenten van het LOP en hun OCMW.

(Bron: LOP-beleidsplan en jaarplan 2009-2010)

LOP-deskundige merkt op dat sommige scholen, die binnen de eigen schoolgemeenschap of -groep onvoldoende gehoor krijgen om kostenbeheersend te werken, zich toch gesteund weten in het LOP.

> Charters en Codes

Het instrument dat steeds meer navolging krijgt is de Code of het Charter, waarin aan de scholen gevraagd wordt enkele basisprincipes in hun beleid op te nemen (zie ook Bijlage 4). Sommige scholen(-gemeenschappen en -groepen) hadden al eigen ethische codes ontwikkeld en hebben hun expertise via het LOP doorgegeven aan andere scholen. In nogal wat steden en gemeenten wordt nu met een dergelijk instrument gewerkt.

Het gaat onder meer om volgende onderdelen:

De school kan de schoolrekening enkel de eerste keer via de leerling aanbieden. Aanmaningen tot betaling van niet of onvolledig betaalde schoolrekeningen worden niet via de leerling en ook niet via de schoolagenda aan de ouders bezorgd.

De school zoekt steeds naar de, voor de ouders, financieel voordeligste manier om haar pedagogisch project te realiseren.

De school engageert zich om jaarlijks op kritische wijze de aangerekende kosten te bekijken in functie van een betere beheersing en/of mogelijke daling van de totale kostprijs.

...

Ook in Brussel heeft een zeventigtal scholen van het Nederlandstalige lagere en secundaire onderwijs en welzijnspartners een Charter voor Armoede en Onderwijs ondertekend. Initiatiefnemer is het LOP in samenwerking met de vzw Brussels Platform Armoede. Het Charter heeft drie doelstellingen:

- 1) communicatie verbeteren, wederzijds wantrouwen wegwerken,
- 2) overleg en informatie om financiële problemen te voorkomen,
- 3) school als onderdeel van het sociale netwerk van diensten en organisaties voor jongeren.

In het LOP-Mechelen is de Code onderdeel van een groter plan: de "opmaak van een **gedragscode** ter bevordering van een verantwoorde **omgang met schoolkosten en onbetaalde schoolrekeningen** zowel door scholen als ouders van het LOP". De gedragscode bevat o.a. afspraken over de bijdrageregelingen, de betalingsmodaliteiten, procedure bij wanbetalingen, communicatie met kansengroepen over kosten en tips om kosten te beheersen. De beoogde resultaten: minder onbetaalde schoolrekeningen en meer betaalbare schoolrekeningen.

3. Herverdeling

Onder deze noemer brengen we enkele systemen samen die zorgen dat er herverdeling van gemeenschappelijke middelen ingezet wordt ten voordele van

financieel kwetsbare gezinnen: de studietoelagen, de Kansenas, de Sociale Fondsen.

Sommige gesprekspartners signaleren dat er allerhande reductiekaarten voor kwetsbare gezinnen bestaan, en dit in verschillende beleidsdomeinen (onderwijs, gezondheid, werk, ...). Sommige OCMW's reiken ook onderwijscheques uit aan het begin van het schooljaar (soms gelinkt aan schuldbemiddeling). Elke betoelagening heeft zijn bepalingen, regels en doelstellingen. Deze gesprekspartners houden een pleidooi om dit alles wat te stroomlijnen (en minstens te inventariseren).

> Studietoelagen

Bij zowat alle gesprekspartners is op te vangen dat diverse actoren sterker dan andere jaren hebben gesensibiliseerd voor de (uitgebreidere) studietoelagen. Vrijwilligers, directies, LOP-deskundigen, leerlingbegeleiders, zelforganisaties, allen hebben ertoe bijgedragen dat de aanvraagformulieren heel wat ouders hebben bereikt. Dat is op zich een bemoedigende vaststelling.

Zo kunnen Brusselse basis- en secundaire scholen gratis een beroep doen op medewerkers van de vzw Foyer om, samen met het schoolteam en andere partners, ouders te informeren over de schooltoelagen en hun aanvragen in te vullen (bijvoorbeeld tijdens een oudercontact). Het is zeker ook de bedoeling dat het CLB hierbij wordt betrokken.

De vragen en bemerkingen van deze gesprekspartners gaan dan ook verder. Zo stelt het Platform Studietoelagen uitdrukkelijk dat de studietoelagen nog altijd niet de schoolkosten dekken, en dat ze nog niet gedifferentieerd zijn naar de studierichting, bijvoorbeeld met percentages per studiegebied of -richting. Studietoelagen zouden volgens het Platform op termijn automatisch moeten toegekend worden, want niet iedereen vraagt het aan. De toelagen blijven ook onbereikbaar voor illegalen, Roma, e.a. Daar moeten dan andere fondsen voor inspringen. Het is wel lovenswaardig dat scholen beloofd worden wanneer ze het systeem van de studietoelagen promoten (in de nieuwe onderwijsfinanciering krijgt een school meer werkingsmiddelen wanneer ze veel leerlingen telt die een studietoelage ontvangen).

Differentiatie in de studietoelagen per studierichting is volgens het kabinet Onderwijs in de praktijk een heel complexe zaak. Om operationeel te zijn, moet er een meer geautomatiseerd systeem ontwikkeld worden. Er is immers ook een differentiatie in de verschillende graden van eenzelfde studierichting nodig. Dus: het gaat in de praktijk om tientallen studierichtingen, en elk met verschillende graden.

Solidariteit tussen studierichtingen bestaat voor een deel al. Scholen die moeten investeren in duur materiaal of infrastructuur krijgen meer werkingsmiddelen. Ook dit hangt nogal samen met het soort studierichting. Zo is voor de afdeling Toerisme weinig infrastructuur nodig, maar moet men wel veel in stages investeren.

“Ouders doen soms geen moeite om de studietoelagen aan te vragen uit ongelof dat ze de toelage zouden krijgen: ‘en gij gelooft dat, dat ze nu eens iets voor ons zouden doen, zeker.’”

(‘De Zuidpoort’)

“Als gevolg van die hoge [studie]kostprijs zitten veel scholen met onbetaalde facturen. De Vlor vraagt aan de overheid om te onderzoeken of er een systeem denkbaar is waarbij de ouders niet in alle gevallen deze schoolkosten hoeven te betalen, bijvoorbeeld voor leerlingen die recht hebben op een schooltoelage. Nu zijn schoolkosten bijvoorbeeld niet inbegrepen in de budgettering van het OCMW. De kostprijs van een opleiding mag de studiekeuze of de schoolkeuze niet beïnvloeden. Het kostenplaatje verschilt immers voor de verschillende studierichtingen. De Vlor vraagt aan de overheid om hier te overwegen om in functie van de resultaten van het OBPWO-onderzoek over de schoolkosten in het secundair onderwijs, na te denken over **gedifferentieerde schooltoelagen in functie van de gekozen studierichting** in het secundair onderwijs. De kostprijs kan ook verschillen voor dezelfde studierichting in een andere school. Kosten kunnen gevolgen hebben voor de segregatie op de scholenmarkt.”

(Vlor, okt. 2008, Advies over het verslag ‘Strijd tegen armoede, ...’, 6.5.)

De Kansenas is voor Vierdewereldgroep 'Mensen voor Mensen' eigenlijk de eerste fase van de strategie. De tweede fase is die van de 'Solidaire School'. De school die inspanningen doet, wordt financieel beloond.

De inspanningen:

- een uitdrukkelijk engagement tot kostenverlagend beleid op school via een werkgroep, met een sociaal fonds, spaarplannen voor meerdaagse activiteiten, spreiding van de uitstappen en kosten per leerling over het schooljaar/de schooljaren, ...
- aanwezigheid op vormingsmomenten van SOS Schulden op school en 'Mensen voor Mensen' (niet alleen voor directies, ook voor zorgleerkrachten en leerlingbegeleiders);
- een vragenlijst m.b.t. schoolkosten invullen aan het einde van het schooljaar.

In ruil komt de vierdewereldgroep voor maximaal de helft tussen (vooral via de federale middelen voor cultuurparticipatie) bij o.m. meerdaagse activiteiten, met een maximum van 100 euro per leerling. De ouders en de school blijven elk een vierde betalen. De erkenning wordt gegeven door de vzw SOS Schulden op School, het OCMW en de vierdewereldgroep.

"De ervaring leert dat deze aanpak een goede dynamiek bewerkstelligt in de school zelf", zegt Nele Buyl, Vierdewereldgroep 'Mensen voor Mensen'. "10 van de 15 secundaire scholen in Aalst zitten al in deze tweede fase."

> Kansenas

In sommige steden en gemeenten bestaat er een soort Kansenfonds of een Kansenas-systeem, meestal in overleg met het OCMW. De Kansenas is aan een gestage opmars bezig. Het uitgangspunt is dat kansarme ouders wel degelijk iets willen betalen en een gratis aanbod eigenlijk vernederend vinden. Kansenasen zijn aanvankelijk gestart als tegemoetkoming en stimulans voor culturele activiteiten, maar het aanbod is verruimd. Steeds meer wordt ze ook ingezet voor schoolactiviteiten (lagere prijzen voor culturele en sportactiviteiten, één- of meerdaagse uitstappen, ...). Onder meer omdat leerlingen in het secundair onderwijs ook van buiten het grondgebied van de stad of gemeente komen, wordt de vraag gesteld naar een 'regionalisering' van dit initiatief. Al wordt er op het terrein ook wel spontaan overleg gepleegd tussen OCMW's van naburige gemeenten.

De Vierdewereldgroep 'Mensen voor Mensen' van Aalst blijkt de pionier te zijn. Door de samenwerking met de Stad, is het systeem van de kansenas verder kunnen uitgroeien en kon dit lokaal structureel verankerd worden. Later is ook het OCMW ingestapt. De Kansenas wordt uitgereikt op basis van het inkomen. Aanvankelijk ging het om een prijsvermindering voor culturele activiteiten, nu is er ook een samenwerking met het onderwijs. De Kansenas wordt bij de groep, en ondertussen ook het OCMW en het Sociaal Huis, aangevraagd en de groep stuurt dan de gegevens door naar de school (met toestemming van de ouders). Sommige scholen gebruiken deze gegevens om ook andere acties te ondernemen (bijvoorbeeld goedkope-

re of gratis schoolboeken). Het kansenastarief voor een culturele activiteit of een daguitstap via de school is 1,5 euro voor een halve dag en 3 euro voor een hele dag (niet voor sportdagen of meerdaagse activiteiten, wel voor zwemmen lagere school + eerste graad SO). De Aalsterse scholen beginnen meer en meer de info over de Kansenas te verspreiden en leiden zo steeds meer gezinnen toe naar de kansenas.

Ook in andere regio's past de Kansenaswerking in een algemeen beleid rond kostenbeheersing. Zo is in Geraardsbergen een intensieve bevraging gebeurd omtrent de schoolkosten, en is er een schoolkostencode opgemaakt. "Binnen de scholen leeft een consensus om dit aan te pakken", zegt LOP-deskundige Luc Top, "dit is een evidentie geworden".

> De Fondsen

Verschillende scholen, scholengemeenschappen, steden en gemeenten werken met een sociaal fonds (al kent dit wel verschillende benamingen). Zo is er in Sint-Niklaas het Schoolparticipatiefonds, een samenwerkingsverband tussen scholen, OCMW, Stad en verenigingen waar armen het woord nemen. Ook in andere steden (Gent, Turnhout e.a.) wordt dit systeem nu uitgewerkt, doorgaans op basis van het Sint-Niklase model, maar niet altijd komen de secundaire scholen daarvoor in aanmerking. Hier en daar komt de vraag vanuit de OCMW's in hoeverre zij voor het basisonderwijs nog een rol te spelen hebben, gezien de invoering van de maximumfactuur.

In Antwerpen is er al enkele jaren een Sociaal Fonds waar scholen met moeilijke betalers een beroep kunnen op doen (onder een aantal voorwaarden, o.m. aantonen dat de scholen diverse engagementen opneemt, bijvoorbeeld inzake de Code). Het Fonds is beperkt per jaar en per leerling. Het gaat hier vooral om meerdaagse uitstappen, sportdagen, ... Totaal budget: 130.000 euro.

4. Het flankerend Onderwijsbeleid

Eigenlijk voeren steden en gemeenten al jaren een lokaal flankerend beleid zonder dat men het zo noemde en zonder dat het ook altijd mocht. Zo hebben heel wat steden en gemeenten vanuit het cultuur- en bibliotheekbeleid al een en ander opgezet naar alle scholen van het grondgebied. Andere domeinen zijn mobiliteit, de kostprijs van zwembaden, enz. In de jaren '90 begon schoolopbouwwerk met taalactivering en brugfiguren. Men vroeg aandacht voor de thuissituatie van de leerlingen, voor kansarmoede en specifieke aspecten voor leerlingen uit de migratie, voor de sociale kloof, ...

Op 30 november 2007 verscheen het decreet betreffende het flankerend onderwijsbeleid op lokaal niveau. Dit decreet neemt de volgende drie thema's op:

- 1) de sociale en andere voordelen,
- 2) leerplichtcontrole, spijbelbeleid en kleuterparticipatie,
- 3) projecten voor kansengroepen in (niet-)centrumsteden.

Steden kunnen onder bepaalde voorwaarden een beroep doen op middelen die de Vlaamse regering ter beschikking stelt (de 13 centrumsteden moeten hiervoor een onderwijsplan indienen). De middelen: voor projecten voor de centrumsteden is decretaal een bedrag van 1,5 miljoen euro voorzien, voor de andere (niet decretaal vastgelegd) 500.000 euro.

> Regierol in Lokaal Flankerend Beleid (LFB)

Volgens Marleen Devry (VVSG) gaat elk bestuur onder tussen na hoe zij haar regierol kan spelen. "Vanuit deze rol kan het bestuur samen met scholen, van het kleuter- tot het hoger onderwijs, nadenken over en gestalte geven aan een visie rond dit flankerend beleid". De VVSG heeft 10 beleidssporen voor het flankerend onderwijsbeleid uitgewerkt. "Eén spoor vraagt uitdrukkelijk om een sociaal onderwijsbeleid op te zetten met oog voor armoede en sociale uitsluiting", zegt Marleen Devry. "Het gehele flankerend beleid moet voor elke leerling mogelijk gemaakt worden, in een combinatie met twee elementen: 1) op maat van de lokale realiteit, 2) een beleid dat de kosten draaglijk houdt voor de ouders."

De Antwerpse Onderwijsraad speelt al enkele jaren een regierol over de netten heen rond maatschappelijke thema's, bijvoorbeeld over spijbelen (meldpunt), over verkeersveiligheid, ... Er is het Open Onderwijshuis (OOH), een plaats voor ontmoeting en overleg voor en over onderwijs. In deze context is de Code ontstaan (reeds in 2002). Er is ook een Sociaal Fonds waar scholen met moeilijke betalers een beroep kunnen op doen (zie bij Fondsen).

Uit de voorwaarden van het **Schoolparticipatiefonds**:

"Hebben toegang tot het Schoolparticipatiefonds: basisscholen en secundaire scholen uit Sint-Niklaas (ongeacht de woonplaats van hun leerlingen), die hiertoe een aanvraag indienen en onder hun schoolpopulatie aanwijsbaar kinderen hebben van ouders die kennelijk onbemiddeld zijn en financiële moeilijkheden hebben om de schooluitgaven voor hun kinderen te betalen. Onder "schooluitgaven" worden die kosten verstaan die buiten het "kosteloos leerplichtonderwijs" vallen, maar die niettemin verplicht of aanbevolen zijn voor de ouders en die opgesomd zijn in de bijdrageregeling die bij aanvang van het schooljaar aan alle ouders wordt bezorgd. Alleszins dienen de aanvragende scholen:

- de "Code Kostenbeheer in scholen", opge maakt binnen het LOP, gepresenteerd op 25 maart 2006 te hebben ondertekend;
- de nodige inspanningen te hebben geleverd om de ouders aan te zetten tot betaling.

De tussenkomst aan de school bedraagt maximum per kind en per desbetreffend deel van het schooljaar:

- forfaitair 50 euro voor het secundair onderwijs, ASO uitgezonderd
- forfaitair 40 euro per kind voor het ASO;
- forfaitair 30 euro per kind voor het basisonderwijs (kleuter- en lager onderwijs)."

"Dit decreet sluit aan bij het Vlaamse Gelijke Kansenbeleid. De interpretatie van het decreet en de geschiedenis van de 'sociale voordelen vs. andere voordelen' zorgt nog voor verwarring. Sommigen denken dat flankerend beleid gelijk staat aan een open geldpot die ter beschikking staat."

(Marleen Devry, VVSG en Didier Bataillie, OVSG)

“Elke school wordt geconfronteerd met maatschappelijke uitdagingen zonder dat ze daar de middelen voor krijgen. Daar kan de gemeente haar flankerend beleid voor inroepen. De geest van dit beleid is: het overleg organiseren met alle betrokken actoren over deze maatschappelijke uitdagingen, tot een beleidsdocument komen dat door de gemeenteraad kan worden goedgekeurd en beslissen hoeveel geld hiervoor kan worden vrijgemaakt. Dit flankerend beleid moet ook gelden voor leerlingen in het SO die van buiten het grondgebied komen.”

(Didier Bataillie, OVSG)

Advies van de Vlor over het flankerend beleid, 6.1, mei 2007:

“De Vlaamse Onderwijsraad pleit voor een geïntegreerd beleid, waarbij overlappings vermeden worden. Daarbij kunnen de lokale besturen geen rol spelen bij de basisfinanciering van de onderwijsinstellingen. Die basisfinanciering is een opdracht van de Vlaamse overheid. De Vlaamse overheid moet aan de onderwijsinstellingen voldoende middelen ter beschikking stellen om kwaliteitsvol onderwijs te organiseren. Het flankerend onderwijsbeleid is geen parallelle financiering, maar kan alleen betrekking hebben op de facultatieve onderwijskosten, niet op de onderwijsgebonden kosten. De gemeenten mogen niet hetzelfde doen als de Vlaamse Gemeenschap.”

Als ondersteuning biedt de stad Antwerpen ook een brochure aan met ‘Buitenschoolse belevenissen’ (voor dag- en weekuitstappen). De verblijfscentra van de stad staan open voor alle scholen. Uit het voorwoord:

“Uiteraard is de vraag van scholen groter dan ons aanbod. Daarom hanteren we sociale toewijzingscriteria. Scholen die zich inspannen om de schoolkosten voor ouders te drukken, krijgen bijvoorbeeld voorrang. Net als scholen met een hogere GOK-index.”

> Provinciaal Flankerend Beleid

Verschillende provincies beginnen actief na te denken over hun mogelijke ondersteunende rol in dit thema. Het is in ieder geval een interessante denkpiste: kunnen provinciebesturen ingeschakeld worden of zich inschakelen om een rol in kostenbeheersing te spelen? Hoe zien zij hun eigen rol?

Enkele gesprekspartners gaven enige suggesties: een verdere rol in de ondersteuning van de Regionale Technologische Centra (de RTC's, zie verder), bekijken waar de noden bij specifieke (dure) studierichtingen zitten (materieel, infrastructureel, de kosten voor de veiligheid, e.d.m.), samenwerkingsverbanden met bedrijven (onder meer stages voor leerkrachten en leerlingen), een mogelijke rol in het domein van de school- en werkboeken, ...

Volgens Patrick Weyn (Provinciaal Onderwijs Vlaanderen - POV) is er een verschuiving bezig van middelen van de provincies als inrichtende macht naar de regierol van de provincie in een flankerend beleid.

De provincies hebben uiteraard al een rol gespeeld in tal van initiatieven die naar het onderwijs zijn gericht, op verschillende domeinen (milieu, verkeersveiligheid, Noord-Zuid-thema's, diversiteit) en dit

- via subsidiëring van projecten,
- via eigen instellingen en diensten, zoals sportdiensten, provinciale integratiecentra, Kleur Bekennen, provinciale gezondheidsdiensten, Milieuzorg op School, ...

Zo speelt het onderwijsflankerend beleid van de provincie Antwerpen al enkele jaren een regie- en coördinerende rol in het stimuleren van (ver)nieuwe(nde) samenwerkingsverbanden, o.a. tussen scholen in de stad en de randgemeenten. Uit de nota van Winand De Smet, dept. Onderwijs:

“Als strategische doelstelling staat opgenomen: ‘het ontwikkelen van een onderwijsflankerend beleid ter bevordering van gelijke onderwijskansen, een betere studiekeuze en een goede aansluiting van het onderwijs bij de arbeidsmarkt voor de scholen van alle netten in de provincie Antwerpen’. Hiermee kiest de provincie voor een beleid dat aansluit bij zijn taken als intermediair bestuur.”

“De coördinerende rol kan bestaan uit

- *het samenbrengen van alle voorzitters van de LOP's uit de provincie om permanent overleg te hebben en een afgevaardigde aan te duiden die de provincie op Vlaams niveau kan vertegenwoordigen;*
- *het organiseren van gestructureerd overleg met de LOP-deskundigen uit de provincie om gemeenschappelijke problemen te bespreken en acties te ontwikkelen die de grenzen van de verschillende LOP's overstijgen.”*

De provincie Antwerpen heeft onder meer reeds een opleiding inzake studietoelagen georganiseerd voor medewerkers van schoolsecretariaten.

> **De Vlaamse Gemeenschapscommissie**

In Brussel is het voorbije decennium het Nederlandstalig onderwijslandschap grondig veranderd. Waar vroeger secundaire scholen ook veel leerlingen rekruteerden uit de rand, vermindert dit aandeel. De scholen worden nu meer geconfronteerd met een mix van uitdagingen: de meertaligheid van de leerlingen, de zeer diverse achtergronden en het verhoogde aandeel van gezinnen in kansarmoede. Nogal wat scholen worstelen met een hernieuwde profilering en een nieuw publiek. Deze evolutie tekent zich uiteraard ook af in sommige scholen in Vlaanderen, maar in Brussel lijken de problemen zich in een geconcentreerder vorm voor te doen.

Daarom besteedt de Vlaamse Gemeenschapscommissie in haar onderwijssubsidieregeling aandacht aan armoedeproblematiek en onderwijskosten. Enkele bepalingen uit de VGC-subsidiereglementeringen, waarbij een differentiatie wordt gemaakt rond armoede (of armoede-indicatoren), zijn:

- Bij subsidie voor extra-murosactiviteiten (meerdaagse uitstappen): “Bij de aanwending van de subsidie wordt als prioriteit gesteld dat geen enkele leerling om financiële redenen wordt uitgesloten”.

- Bij subsidies voor voor- en naschoolse opvang (geldt ook voor secundair onderwijs): “Voor GOK-scholen en scholen voor buitengewoon onderwijs wordt de forfaitaire subsidie verhoogd met 15 %”.
- Bij subsidies voor internationale uitwisselingsprojecten: “De subsidie beoogt voornamelijk een sociale doelstelling. U besteedt de subsidie derhalve in de eerste plaats als financiële tussenkomst voor kansarme leerlingen, in de tweede plaats om de gemiddelde kostprijs voor alle leerlingen te drukken”.
- Ook in infrastructuurdossiers gaat in sommige gevallen de prioriteit naar scholen in buurten met een hoge graad van kansarmoede of scholen met een leerlingpopulatie die kansarmoederisico's bevat.

5. Samenwerking met externe organisaties

Welzijnsorganisaties, organisaties die werken met kansarmen, waar kansarmen het woord hebben, e.d.m. hebben een grote expertise om scholen bij te staan in het zoeken naar oplossingen. Elders in deze nota blijkt hoezeer zij betrokken zijn bij het onderwijs, en meer specifiek bij de thema's kansarmoede, communicatie met ouders, kostenbeheersing, ...

Waar die organisaties worden ingezet, blijken de oplossingen doorgaans structureel en duurzaam. Omgekeerd: het is dan ook nodig dat deze 'externe'

De Vlaamse provincies beginnen heel wat initiatieven op te zetten of te ondersteunen. Zo wil de provincie Vlaams-Brabant samenwerken met het werkveld om een bijdrage leveren tot 2 centrale thema's: gelijke (onderwijs) kansen en een verbeterde aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Zowel onderwijsinstellingen als verenigingen en organisaties die gevestigd zijn in de provincie Vlaams-Brabant of hun initiatief in of voor de provincie ontwikkelen, kunnen een dossieraanvraag indienen voor een subsidie.

De vzw **SOS Schulden op School** vraagt al sinds 2000 aandacht voor het probleem van de toenemende schoolrekeningen en de betaalproblemen bij financieel kwetsbare ouders. De vzw geeft vorming aan en begeleidt scholen in een traject naar goed en goedkoop onderwijs. Ze gaf ook twee praktijkboeken uit.

<http://sos.welzijn.net>

organisaties de grote lijnen kennen van de onderwijsmogelijkheden (bijvoorbeeld over de studietoelagen). Zij kunnen mee helpen de vooroordelen te doorprikken over zogenaamde ‘dure’ richtingen.

In Brussel is er het Project “Armoede en Onderwijs”, met onder meer verenigingen waar armen het woord nemen. Het Brussels Platform Armoede is een onderdeel van de Brusselse Welzijnsraad.

6. De Regionale Technologische Centra

De Regionale Technologische Centra (RTC's) willen de samenwerking tussen het bedrijfsleven, onderwijs en andere arbeidsmarktactoren activeren en verstevigen. Op lange termijn moet dit resulteren in een optimale doorstroming van leerlingen, studenten en cursisten naar het bedrijfsleven en te zorgen voor een opwaardering van het technisch- en beroepsonderwijs. De RTC's richten zich in eerste instantie naar leerkrachten en leerlingen uit de derde graad van het technisch onderwijs (TSO, BSO, DBSO en BUSO). De projecten zijn erop gericht scholen de kans te geven leerkrachten en leerlingen opleiding te laten volgen met de meest moderne apparatuur en infrastructuur.

De werking van een RTC is op zich niet gericht op kostenbeheersing, maar kan in de uitwerking wel

een kostenbesparend effect hebben: tussenkomsten in vervoer, het gezamenlijk gebruik van infrastructuur, de gezamenlijke aanmaak en verspreiding van leerpakketten, coördinatie en samenwerking (netoverschrijdend) tussen scholen, ... Dat kan snel oplopen tot 100 à 150 euro per leerling.

Ook de samenwerking met andere opleidingsinstanties kan besparend werken. De samenwerking RTC en VDAB biedt scholen bijvoorbeeld de kans om per schooljaar (72 uur per leerling) kosteloos gebruik te maken van de VDAB-infrastructuur in de verschillende competentiecentra. Elk RTC-initiatief kent financieel een inbreng vanuit het bedrijfsleven (minimaal 25 % van de projectkosten). Hoe groter de inbreng vanuit het bedrijfsleven, hoe groter het aanbod naar het onderwijs.

De RTC's voorzien initiatieven op locatie (de zogenaamde antennepunten) of maken het aanbod mobiel. Voor de verplaatsing van leerlingen naar een vaste locatie wordt een tussenkomst in de vervoerskosten voorzien. De mobiele pakketten (bijv. systeembekisting, meet- en regeltechnieken, ...) worden verplaatst van school naar school en genereren aldus geen extra kosten. De samenwerking tussen het RTC en andere opleidingsinstanties maakt het mogelijk een opleidingsaanbod te bieden tegen verminderde prijzen.

7. De lerarenopleiding

Lerarenopleidingen gaan steeds meer in op andere facetten van het beroep leerkracht dan louter het vak-technische aspect. Zo is ‘partner van ouder zijn’ één van de 10 basiscompetenties van de leerkracht. “In de nieuwe syllabussen wordt aandacht besteed aan het contact met ouders in kansarmoede”, zegt Isabelle Steyaert (docent lerarenopleiding Arteveldehogeschool Gent). “Er gebeuren ook praktijkoefeningen op de campus zelf: hoe voer ik oudercontacten, hoe ga ik de communicatie met ouders aan? De hogeschool werkt hiervoor samen met ‘de Zuidpoort’, een vereniging waar armen het woord nemen. Deze mensen komen getuigenis afleggen en beantwoorden (soms ‘incasseren’) de vragen van de studenten: ‘waarom bedel je dan niet als je zo weinig geld hebt?’, ‘waarom stop je dan niet met roken?’, ‘waarom dan die bmx-fiets als cadeau voor de kinderen?’, ...” De studenten worden daarom op voorhand getraind in het leren stellen van respectvolle vragen. “Vooraf de attitude wordt getraind: hoe ga ik met zorg en met respect om, niet-veroordelend? We hopen zo te werken aan enkele stevige vaardigheden voor de toekomstige leerkracht. Tegelijk blijft dit een aandachtspunt voor een heel schoolteam.”

‘De Katrol’ is een tutoringproject waarbij studenten in de lerarenopleiding studieondersteuning bieden in de gezinnen zelf, aan kinderen van de 3de kleuterklas, 1ste en 2de leerjaar. “Het is bedoeld als preventiewerk,” zegt Jean-Pierre Markey (‘De Katrol’ Oostende),

“want school- en leerachterstand begint erg vroeg. De ondersteuning behelst 2 avonden in de week, en dit drie maanden. Er is begeleiding door een ankerfiguur die de gezinnen kent en die voor een vlot contact en evaluatie zorgt.”

Dit project heeft vele positieve gevolgen.

- Voor het gezin: studiecultuur aankweken, betere contacten met de scholen, morele oppepper, gevoel van positieve aandacht en eigenwaarde (“iemand heeft 2 avonden in de week over voor mijn kind”);
- Voor de student: komt in aanraking met kwetsbare gezinnen, leert de thuiscultuur kennen van (toekomstige) leerlingen, doet veel ervaringen en indrukken op inzake armoede, gedragsproblemen, leerachterstanden, verhalen over de school en leerkrachten (soms zeer indringend), leert omgaan met leren in niet-middenklasse-omstandigheden, ...

De studenten komen in intervisie samen om hun ervaringen uit te wisselen en om de vele indrukken en signalen te kunnen kaderen. Dit tutorproject is onder-tussen al uitgedeid naar andere steden en gemeenten (Menen, Kortrijk, Oostkamp, Rotterdam, Torhout, Gistel, Gent, Middelkerke, ...).

 D. BIJLAGEN

D. BIJLAGEN

Bijlage 1

> **TI Immaculata Ieper - gesprek met Hervé Werbrouck, directeur**

In deze school was kostenbeheersing drie jaar lang een topprioriteit. Een **werkgroep goed(koop) onderwijs**, bestaande uit collega's uit verschillende afdelingen, kwam minstens viermaal per jaar samen om problemen te signaleren, nieuwe ideeën te lanceren, vroegere afspraken opvolgen, ...

Het resultaat na drie jaar: de meeste personeelsleden zijn nu doordrongen van het project. Aanvankelijk werden er specifieke klassenraden ingericht met de vraag: welk beeld heeft de leerkracht over alle kosten die aan de ouders worden doorgerekend? "Dit was een ontluisterende oefening, en dit heeft wel wat teweeggebracht." Alle leerkrachten hebben goede bedoelingen, maar te losse initiatieven maken het gehele plaatje wel duur.

De vakwerkgroepen staan centraal: zij doen voorstellen inzake boeken, studieuitstappen, kopieën, ... Maar alles passeert de directie die hen aanmaant naar even goede en goedkope alternatieven te zoeken. Dat de beslissing gecentraliseerd gebeurt, is in deze een voordeel: iemand houdt het uitgangspunt en het overzicht in de gaten. "Uiteraard is er een spanningsveld tussen kwaliteit en kosten. Dan is de uitdaging dat ze mij moeten overtuigen".

De dure richtingen zijn haarzorg en grootkeuken. Onderdelen van het beleid: in het 2de jaar moet de leerling nog niets aankopen ('proeven' van de richting). "In het derde jaar betaalt de leerling 60 % van de materiaalkosten - de school schiet dus 40 % voor -, in het vierde jaar de overige 40 %. In het vijfde en zesde jaar: idem".

De school werkt ook met afbetalingsplannen, die zelfs kunnen doorlopen als de leerlingen al van school zijn. Uitgangspunt: rekening houden met de 'eer' van de ouders. Er wordt nooit een oplossing opgedrongen, er worden veel voorstellen op tafel gelegd.

De school speelt ook een rol in de doorverwijzing naar andere hulp. Tegelijk heeft ze een maatschappelijk werker met OCMW-ervaring aangeworven. Leerkrachten, leerlingbegeleiders, GOK-mensen worden op nascholing gestuurd.

Als de school het signaal krijgt dat een leerling een bepaalde (dure) richting echt wil volgen of echt getalenteerd is, maar dat het financiële een belemmering vormt, zoekt de school een oplossing, bijvoorbeeld 30 % korting vanuit het Sociaal Fonds van de school. Dit is een fonds dat enkel door eigen activiteiten gespijst wordt - ook de reducties en de giften die de school ontvangt gaan in die pot. "Dit is uitgepraat met de ouderraad, om in te schatten hoe gevoelig dit kan liggen, en de school wordt hierin ondersteund".

Al deze acties maken op den duur onderdeel uit van het imago van de school. "Daardoor is de drempel voor ouders ook verlaagd, ze zetten nu makkelijker

de stap naar de school. We proberen ook de oudercontacten gezellig te houden, met een praatcafé, een drankje, om 18u beginnen, met kinderopvang, ...”
 “Onderscheid tussen niet willen en niet kunnen betalen? Door het dichte contact met de leerlingen hebben we daar geen problemen mee.”

Hervé Werbrouck is ook coördinerend directeur van de scholengemeenschap, dus dit is een aandachtspunt voor de hele gemeenschap. Hij zit ook in de welzijnsraad van het arrondissement Ieper. Het voordeel: “onderwijs en welzijn kennen elkaars werking, en als er problemen zijn vinden we snel onze weg”.

Samengevat verwijst de directeur naar enkele drempels die het proces niet evident maken: ieder lid van de school moet in dezelfde richting willen gaan / de middenklasse kent de andere klassen niet / goedbedoelde en eenmalige voorstellen ombuigen naar een ‘klik’, een reflex om steeds aan goedkope alternatieven te denken.

“Kostenbeheersing prioritair maken is een **groeiproces**”, besluit hij, “neem er je tijd voor, je kunt niks forceren. Als directie moet je er volledig achterstaan. Ons uitgangspunt: hoe goed en goedkoop onderwijs aanbieden.”

TI Immaculata Ieper, 794 leerlingen. TSO: Technische Wetenschappen - Sociale en Technische Wetenschappen - Gezondheids- en Welzijnswetenschappen (vanaf 5de jaar). BSO: Verzorging/voeding - Haarzorg - Grootkeuken - Verzorging. 7de jaar: Thuis- en bejaardenzorg - Kinderzorg - Haarstylist - Gemeenschapsrestaurantie.

Bijlage 2

> **Atheneum Gentbrugge - gesprek met Nathalie Vanden Bossche, directeur**

“Onze ASO-school heeft zichzelf zeven jaar geleden een ‘maximumfactuur’ opgelegd, een plafond van kosten die we aan ouders doorrekenen. Dat stuitte aanvankelijk op wat weerstand bij leerkrachten: zouden de beperkingen niet leiden tot kwaliteitsverlies? Gaat de schoolpopulatie niet drastisch veranderen?”

Uit de inschrijvingen blijkt alvast dat de school een goede mix van leerlingen uit verschillende klassen en diverse afkomsten heeft weten te behouden. En we hebben doorheen de jaren bewezen dat je niet aan kwaliteit moet inboeten als je tegelijk op de kosten let.

Onze **maximumfactuur bedraagt 380 euro** per leerling per schooljaar, meerdaagse uitstappen inbegrepen. Voor het zesde jaar bedraagt die 300 euro, daar is de reis in de GWP-week niet in opgenomen. Alle ouders mogen in vier schijven betalen, de eerste schijf is in augustus contant te betalen bij het afhalen van de boeken. De laatste schijf is het saldo, ook als dat lager ligt dan de maximumfactuur. Op alle schoolrekeningen staat ook aangegeven wat de school betaalt en wat dus gratis of tegen sterk verminderde prijs is aangeboden. In december en mei geven we aan de ouders een stand van zaken. Al deze zaken lichten we in detail toe bij het inschrijvingsgesprek.

Zoals vele andere scholen, hebben wij ook een vzw die onder meer het boekenfonds beheert. Er worden zowel **boeken** verkocht als verhuurd. Boeken worden op 4 jaar afgeschreven en 5 jaar gebruikt. Leerkrachten kunnen niet zomaar van boek veranderen. Onze criteria: de vakgroep komt tot een consensus en zorgt voor een continuïteit van de aangeboden leerstof doorheen de jaren (dus niet zomaar van boek en systeem veranderen).

De maximumfactuur verplicht ons ook om een verantwoord keuze te maken inzake het aanbod van **één- of meerdaagse uitstappen**. We hanteren volgende principes. De uitstappen moeten op de aangeboden leerstof een goede aanvulling vormen én moeten een meerwaarde zijn bij de vakken. We organiseren dus géén uitstappen die alleen maar 'leuk' zijn. De meerwaarde moet goed geargumenteed worden.

Onze strategie is ook: systematisch inspelen op degelijke en goedkope adhoc-initiatieven. De leerkrachten screenen samen met mij de vele folders die de school ontvangt, wat dus actiever is dan enkel in de leraarskamer ter beschikking leggen.

De maximumfactuur heeft verschillende voordelen. Voor eerst neemt dit de druk op leerkrachten weg om vanalles te moeten organiseren. Het brengt rust in de hoofden. We hoeven niet mee te doen in het opbod-gedoe van scholen wat betreft aantrekkelijke - en dure - uitstappen. Bovendien worden we erg alert en creatief in ons aanbod. We spelen in op een gratis of gereduceerd aanbod van musea, concertzalen, toneel, backstage-evenementen, ...

We zitten ook aan de rand van Gent, dus kunnen we handig vele dure **vervoerskosten** vermijden door fiets en bus te nemen. Of we vragen aan de ouders om hun kinderen niet aan de school af te zetten maar direct naar het evenement te brengen. Voor andere activiteiten nemen we de trein. Over de prijs van ons totaal 'bussenpakket' voor een heel schooljaar onderhandelen we met busmaatschappijen.

Om een dergelijk beleid samen met je leerkrachten uit te bouwen, heb je dus een **mentaliteit** nodig die de 'klik' heeft gemaakt: de uitdaging om het evenwicht te vinden tussen 'kwaliteit' en 'goedkoop' in culturele uitstappen en boekenaanbod. Die **alertheid** hebben we ons eigen gemaakt. Zo organiseren we jaarlijks met het vijfde jaar een week in de Westhoek: een goedkope en grote villa, de leerlingen zelf laten koken, boodschappen zelf gedaan, voor sportieve en aantrekkelijke activiteiten gezorgd (o.a. paardrijden), ... en dit voor 100 euro, alles inbegrepen. Het is een fantastische week als teambuilding-project. Hoewel niet in het buitenland, ervaren de leerlingen deze week als de leukste GWP. Dat krijg je alleen gerealiseerd als leerkrachten bereid zijn om iets extra te doen, én daarin gewaardeerd worden.

We zoeken ook naar toneelgezelschappen die in een 'minimale, akoestische' versie hun ding in onze school willen komen doen (in plaats van naar een duur toneel ter plaatse te gaan).

Een ander aspect in die filosofie is het **aanboren van de talenten** van leraren en leerlingen, hun netwerken inzetten. We hebben een leraren- en leerlingenrockband die gratis speelt bij alle schoolfeesten en over de

middag met leerlingen repeteert, onze leraar Engels is basketbalcoach en kwam met twee Amerikaanse profspelers naar de Engelse les, onze leraar Nederlands stuurden we naar De Slegte voor een uitstekend boekenaanbod dat we aanbieden als prijs bij de proclamatie aan het eind van het schooljaar.

We slagen redelijk goed in ons opzet: we kunnen onze leerlingen twee uitstappen, toneel, sport, museumbezoek, ... aanbieden én ons houden aan het maximumbedrag.

Het is voortdurend zoeken naar het juiste **evenwicht tussen kwaliteit en het prijskaartje**. Soms vinden ouders ons cultureel aanbod toch wat schraal, en dan steken we daar een tandje bij. De agenda is gratis maar het is dan geen superluxueuze editie. Ook kopiekosten is niet evident om op te volgen, al houden we dat toch goed in de gaten. Aan de ouders wordt enige flexibiliteit gevraagd, bijvoorbeeld in het brengen van de kinderen naar bepaalde activiteiten.

We geven iedereen de kans om gespreid te betalen, om via een brief te vragen naar vermindering van de onkosten, we zoeken discreet naar oplossingen met OCMW en hebben begrip voor schuldbemiddeling. Daartegenover staat wel dat we streng innen: ofwel contact (rekening via leerling naar ouders, leraar ontvangt cash) ofwel domiciliëring, we werken niet met overschrijvingsformulieren. Ieder gaat mee met de uitstappen, enkel met een doktersattest kun je afwezig zijn en het geld terugbetaald krijgen.”

Atheneum Gentbrugge, 412 leerlingen, 1ste graad A-stroom en 2de en 3de graad ASO.

Bijlage 3

> **Suggesties van het HIVA inzake de bijdrageregeling**

In het verlengde van de verplichting om een bijdrageregeling aan het schoolreglement te voegen, gaf het HIVA enkele modellen mee die een school kan hanteren om een goede regeling op te stellen. Twee criteria, **volledigheid en duidelijkheid**, maken een bijdrageregeling tot een goede praktijk. Onderstaande tekst is gebaseerd op de synthese van het HIVA-onderzoek (2002-03) naar de mate waarin deze verplichting werd nageleefd.

Van een bijdrageregeling verwachten we in eerste instantie dat ze een **zo volledig mogelijk beeld** schetst van de te verwachten kosten. Deze volledigheid kan men bereiken door het opnemen van verplichte, facultatieve en zelfs niet aangerekende kosten.

Allereerst geeft een goede bijdrageregeling natuurlijk een overzicht van de verplichte kosten. Hierbij is er een belangrijk onderscheid tussen enerzijds uitgaven die de school rechtstreeks op de ouders zal verhalen, en anderzijds uitgaven die de school de facto wel oplegt, zonder dat de betaling daarom noodzakelijkerwijs via de school zal lopen. Alles pleit ervoor om ook deze laatste uitgaven op te nemen in de bijdrageregeling. Enkel op die manier zal een bijdrageregeling aan ouders toelaten om een realistische inschatting te maken van het te voorziene budget.

Verder is het ook van belang dat kosten voor facultatieve artikelen of diensten weergegeven worden. Hierbij wordt hun facultatieve karakter ook best aangeduid. Daarnaast kan het ook zinvol zijn om een opsomming te maken van een aantal uitgaven die expliciet niet worden aangerekend aan de ouders, alhoewel zulks wel mogelijk zou zijn.

Niet enkel bij het opnemen van verschillende kostenposten, maar ook bij de berekening van de concrete kosten moet een bijdrageregeling volledig zijn. Zo mogen bijdrageregeling niet herleid worden tot een opsomming van kostenposten met een 'nader te bepalen' of 'nog niet gekende' prijs. Als voor een bepaald(e) artikel/dienst het inderdaad onmogelijk is om op voorhand de te verwachten uitgave bij benadering te schatten, kan dit natuurlijk wel vermeld worden (i.p.v. dit artikel/deze dienst dan maar helemaal niet te vernoemen). Voorts is het noodzakelijk dat een eenheidsprijs vergezeld is van het aantal keer dat men die bijdrage zal betalen (bv. theaterbezoek, zwemmen, enz.).

Naast volledig is een goede bijdrageregeling ook **duidelijk**. Dit wil zeggen dat:

- de kosten toegewezen worden aan een bepaald leerjaar, een groep leerjaren of de hele school zodat ouders het kostenplaatje voor hun zoon/dochter in een bepaald leerjaar (van een bepaalde studierichting) kunnen berekenen;
- vermeld wordt wat een bepaalde (totaal)kost precies inhoudt;

- de grenzen waarbinnen bepaalde kosten gesitueerd worden beperkt blijven;
- aangegeven wordt of het gaat om een schatting, de kosten van vorig schooljaar of de werkelijke kosten die zullen aangerekend worden.

Om deze volledig- en duidelijkheid te bevorderen is het best dat alle kosten samengevat worden in één bijdragenlijst en dus niet verspreid worden over verschillende rubrieken in het schoolreglement of zelfs over verschillende documenten. Voor het secundair onderwijs dienen we niet enkel rekening te houden met het verschil tussen de verschillende leerjaren, maar ook met het verschil tussen de verschillende studierichtingen.

Het HIVA geeft in haar synthese enkele **tabellen** mee die een algemeen kader vormen voor de opbouw van een bijdragenlijst .

(Uit de tekst "Goede-praktijkvoorbeelden van melding studiekosten aan ouders", p. 1-2, downloadbaar via <http://www.ond.vlaanderen.be/schooldirect/BL303/BijdrageStudie.htm>)

Bijlage 4

> **Aanbevelingen inzake kosten voor ouders**

(Dit document van Pat Kussé en Guido Totté, Algemeen Onderwijsbeleid stad Antwerpen, werd vaak als inspiratie gebruikt voor het opstellen van Codes binnen LOP's)

1. Het schoolteam zoekt steeds naar de –voor de ouders - financieel voordeligste manier om haar pedagogisch project te realiseren.
2. De school engageert zich om jaarlijks op kritische wijze de aangerekende kosten te bekijken i.f.v. een betere beheersing en/of mogelijke daling van de totale kostprijs.
3. Als het schoolteam activiteiten tijdens de schooluren organiseert, stelt het schoolteam zich tot doel om alle kinderen/leerlingen te laten deelnemen. Voor deze activiteiten mag de financiële bijdrage nooit uitsluiting in de hand werken. Dure activiteiten worden beperkt en de school zoekt financiële middelen om de kostprijs van de activiteit voor de ouders te drukken. Voor activiteiten buiten de reguliere lestijden geldt hetzelfde. Wat niet voor alle leerlingen financieel haalbaar is, kan nooit voorbereid of verwerkt worden tijdens de lessen.
4. Individuele aspecten van de schoolrekening worden met de grootste discretie behandeld.
5. Het schoolteam deelt voor de aanvang van een schooljaar de kostprijs van het nieuwe schooljaar aan de ouders mee. Het overzicht bestaat uit de verplichte uitgaven, de noodzakelijke aankopen en de niet-verplichte uitgaven.
6. Het schoolteam stelt zich minimaal tot doel om de kostprijs van een schooljaar te bevriezen op het huidige niveau.
7. Het schoolsecretariaat kan de schoolrekening enkel de eerste keer via de kinderen/leerlingen aanbieden. In andere omstandigheden mag het schoolteam het kind/de leerling nooit betrekken in de problematiek van de onbetaalde schoolrekening. De schoolrekening is een transactie die tussen de school en de ouders plaats vindt.
8. De school biedt de ouders de mogelijkheid tot gespreide betaling aan. Bij aanvang van elk schooljaar kunnen de ouders de keuze maken tussen verschillende betalingsopties. Ideaal is dat de betalingen gespreid kunnen worden over alle maanden.
9. In het schoolreglement wordt vermeld welke stappen er gezet moeten worden in geval van betalingsmoeilijkheden. Het bestaan van speciale fondsen wordt in z'n algemeenheid vermeld.
10. De directeur engageert zich om samen met het schoolteam te werken aan positieve beeldvorming over (kans-)arme gezinnen.

BIBLIOGRAFIE

- “Studiekosten in het Secundair Onderwijs” - HIVA, Mayke Poesen-Vandeputte & Joost Bollens, oktober 2008
- “School zonder Schulden” - SOS Schulden op School , Garant 2005
“Zeven stappen verder” - idem , Garant 2007
- “Lokaal Flankerend Onderwijsbeleid” - VVSG, Marleen Devry , Politeia 2007
- “Hebben wij als ouder in de armoede ook een plaats op school?” - ‘De Zuidpoort’ Gent
- Charters en Codes van de verschillende LOP’s
- “Onderwijsdossier” - Welzijnszorg, oktober 2007
- “Tutors maken het verschil” - Koning Boudewijnstichting, 2008
- Verschillende beleidsdocumenten van steden en gemeenten, standpuntteksten van middenveldorganisaties, ...
- Het Draaiboek van het OVSG
- “Uit de Hoek”, LOP Brussel
- Bevraging en nota LOP-Geraardsbergen 2006-2007
- “Een werkinstrument voor zelfevaluatie van scholen”, Werkgroep Armoede en Onderwijs, DPB Bisdom Gent – met vragenlijsten
- E-zine voor goed & goedkoop onderwijs, een uitgave van SOS Schulden op School vzw
> <http://sos.welzijn.net>.
- “Adviezen en beslissingen: Kosteloze toegang secundair onderwijs” van de Commissie Zorgvuldig Bestuur
> <http://www.ond.vlaanderen.be/zorgvuldigbestuur/adviezen1b.htm>

- Advies van de Vlor, okt. 2008, Advies over het verslag ‘*Strijd tegen armoede, evoluties en perspectieven, een bijdrage aan politiek debat en politieke actie*’
- Advies van de Vlor, mei 2007, over het voorontwerp van decreet betreffende het flankerend onderwijsbeleid op lokaal niveau.
- Jaarboek Armoede en Uitsluiting 2008, OASES (Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad), deel van de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen (UA).
- “*Armoede en sociale uitsluiting in België*”, Patrick De Rynck, Koning Boudewijnstichting, 2008
- “*Liever een kansenfonds voor arme gezinnen dan een fonds voor onbetaalde schoolrekeningen*”, Marleen Devry, VVSG-tijdschrift ‘Lokaal’, 16 november 2008, p. 28.
- Het decreet betreffende het flankerend onderwijsbeleid op lokaal niveau (30 november 2007)
> <http://www.ond.vlaanderen.be/lokaalbeleid/Wat%20is%20lokaal%20flankerend%20onderwijsbeleid/>
- Het decreet betreffende het onderwijs XIII – Mozaïek (13 juli 2001)
> <http://onderwijs.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13176>
- Het Onderwijsdecreet II (31 juli 1990)
> <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=12965>
- “*Gelijke kansen op school: het kan!*” - Ides Nicaise en Ella Desmedt (red.), Plantyn 2008

UITSMIJTERS

“Het is mijn ervaring dat 95 % van de secundaire scholen open staat om over kostenbeheersing te praten. De pijnpunten zitten in die scholen/richtingen die op een slinkse wijze leerlingen ontraden zich in te schrijven door voor de ogen van de ouders met een dure totaal-kost te zwaaien.”

(Emiel Bogemans, LOP Gent)

“Als een school een verstandig en zuinig financieel beleid voert en dat ook zo communiceert met de ouders, dan wint ook de school. Hoeveel uren steekt een school niet in het achternazitten van de onbetaalde schoolrekeningen?”

(Pat Kussé, Algemeen Onderwijsbeleid, Stad Antwerpen)

Er zou een solidariteitssysteem uitgewerkt kunnen worden onder de studierichtingen (een soort sociale zekerheidssysteem onder studierichtingen), zodat elke ouder evenveel betaalt, om het even welke studierichting de jongeren kiezen. Eén gesprekspartner zei dat België al meer dan 100 jaar ervaring heeft met sociale zekerheid, dus dat dit toch een “kolfje naar onze hand” moet zijn.

Elf scholen uit Diest stelden een Leerlingenschaduwkabinet (LSK) samen, dat de schoolkosten onder de loep nam. Zo wil het LSK de leerlingen een reële stem geven in het Lokaal Overlegplatform (LOP). De resultaten van hun onderzoek goten ze in een ludieke powerpoint-voorstelling voor de lokale schooldirecties. LSK-voorzitter Thomas Verlinden: “Als leerlingenraden zich over de scholen heen verenigen, kunnen ze meer druk uitoefenen op

directies.” Met als slogan ‘Meer kansen door minder kosten’ adviseert het LSK de elf scholen bewust om te gaan met de aankoop van boeken en de uitstappen goed en goedkoop te houden. Voorts pleiten ze voor een maximumfactuur per leerjaar en een duidelijke communicatie rond de kosten.

(www.lopdiest.be, Klasse voor Leerkrachten 158, oktober 2005, p. 35)

“Finland kent net als heel Scandinavië hoge belastingen. Maar die lijken de economische groei niet te hinderen. Uit de belastingen financiert Finland gratis onderwijs, gratis maaltijden op school en gratis studieboeken. Daarnaast kent het land een bijna helemaal vergoed gezondheidszorgsysteem, uitgebreide kinderopvang en verzekeringen voor werkloosheid en pensioen. Finland heeft een van de laagste aantal armen ter wereld.”

(uit: Vraaggesprek met innovatiegeleerde en filosoof Pekka Himanen, NRC-Handelsblad, 17 november 2006)

“Hoeveel tijd en energie gaat er niet verloren voor een school, gewoon omdat het onderwijs niet gratis is op het vlak van schoolboeken en materiaal?”

(een gesprekspartner)

“Scholen met een structureel kostenbesparend beleid zijn daar soms zelf het slachtoffer van. Zij blijken meer gezinnen met betalingsproblemen aan te trekken.”

(een gesprekspartner)

“Wanneer een factuur op het einde van het schooljaar niet is voldaan, dan rest voor de school enkel de mogelijkheid van een contact bij de afhaling van het rapport waarbij de ouders vriendelijk verzocht worden de factuur te betalen.”

(verweer van een school tegen een aanklacht van een ouder, <http://www.ond.vlaanderen.be/zorgvuldigbestuur/pdf/kostenschoolrekening195.pdf>)

Een verhaal dat een gesprekspartner noteerde:

“Eén van de kinderen zit in het 5de jaar haarzorg. Nu zijn ze volop bezig met op echte hoofden te oefenen. Als je iemand meebrengt als model, moet er betaald worden (op school zegt men voor de producten, en dat men met de beste producten wil werken, die dan natuurlijk een beetje duurder zijn...). Wil ik allemaal wel geloven, maar om te knippen alleen moet je € 8 betalen. Wil je een brushing, dan ook nog eens € 5 bij (zoveel materiaal is daar toch niet voor nodig?).

Een tiener die we kennen had voor haar toets (want daarvoor moeten ze ook modellen zoeken!) iemand mee, die het niet te breed heeft. Die mevrouw wou haar haar wel laten knippen, maar geen brushing (wegens de prijs). De juf had gezegd dat een brushing ook moest, anders ging het meisje geen punten krijgen op haar toets! (...) Volgens de leerkracht wordt het van bovenuit (van het beleid) opgelegd dat ze hiervoor een tegemoetkoming moeten vragen. Met die school valt er hierover niet te communiceren, ‘ja maar mevrouw, als we daarmee beginnen om niet te laten betalen, dan weten we niet waar dat eindigt’. Hij wou eventueel wel een uitzondering maken als ik hem de naam van het kind liet weten (via de Vriendenkring tussenkomsten doen), maar een structurele oplossing wil hij dus niet.”

LIJST VAN GESPREKSPARTNERS

De koepels van inrichtende machten en het GO!:

- > Michel Vanden Broucke, Didier Bataillie en Bob Loisen, Onderwijssecretariaat van de Vlaamse Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG)
- > Patrick Weyn en Marie-Bernadette Weckx, Provinciaal Onderwijs Vlaanderen (POV)
- > Mieke Van Hecke en Chris Smits, Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO)
- > Urbain Lavigne, Lucas Brion en Marc Smets, GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap

John De Plecker,
kabinet van de voormalige minister van Onderwijs
Inès Depoorter en Özgür Balci,
departement Onderwijs
Henny Thienpondt en Emmanuel Depoortere,
Regionaal Technologisch Centrum (RTC),
Oost-Vlaanderen
Marleen Devry,
Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten (VVSG)

Middenveld:

- > Hilde Timmermans en Hilde De Weirdt, Gezinsbond
- > Sieg Monton, stafmedewerker Onderwijs, Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen

- > Nele Buyl, Vierdewereldgroep 'Mensen voor Mensen', Aalst
- > Sabine Burgelman, 'De Zuidpoort', Vereniging waar armen het woord nemen, Gent
- > Platform Studietoelagen, samenwerkingsverband van diverse organisaties (o.m. Gezinsbond, Vlaamse Scholierenkoepel, ACW-Studiedienst, Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, ...)
- > Jean-Pierre Markey, 'De Katrol', tutoringproject, Oostende
- > Sanghmitra Bhutani, Minderhedenforum

Lop-deskundigen en -voorzitters:

- > Veerle Van de Velde, LOP Mechelen
- > Luc Top, LOP Vlaamse Ardennen
- > Emiel Bogemans, LOP Gent
- > Jill Peiffer en Vic Anciaux, LOP Brussel
- > Marc Van de maele, LOP Turnhout
- > De LOP's van West-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Limburg

Onderwijsbetrokkenen:

- > Pat Kussé, Algemeen Onderwijsbeleid, Stad Antwerpen
- > Chris Cnop, Vlaamse Scholierenkoepel vzw (VSK)
- > Patrice Caremans, Vlaamse Onderwijsraad (VLOR)
- > Bellinda Staelens, Diocesane pedagogische begeleider bisdom Gent
- > Patricia Dereymaeker, Diensthoofd Personeel en Onderwijs, Gemeentebestuur Sint-Pieters-Leeuw

- > Isabelle Steyaert, lector Arteveldehogeschool, lerarenopleiding, Gent
- > Winand De Smet, departement onderwijs van de Provincie Antwerpen
- > Kristien Coppenholle, Adjunct van de directie-Staf, Departement Onderwijs en Opvoeding van de Stad Gent
- > Jan Stevens, Koepel van Ouderverenigingen van het Officieel Gesubsidieerd Onderwijs (KOOGO), tevens vertegenwoordiger van het Vlaams Ouderplatform (VLOP)
- > Kris Bruwaert, SOS Schulden op School vzw
- > Bart Vandecasteele, Vlaamse Gemeenschapscommissie
- > Hilde Reynders, Provinciale Secundaire Kunstschool, Hasselt
- > Johan Gardin, Ter Groene Poorte, Brugge (Bakkerij-, Slagerij- en Hotelschool)
- > Luc Deprez, scholengroep Sint-Michiel, Roeselare
- > Nadine De Visscher, BuSO Emiliani, Lokeren
- > Hugo Winnelinckx, Scholengemeenschap Drieklank (Overijse-Tervuren-Zaventem)
- > Nathalie Vanden Bossche, Atheneum Gentbrugge
- > Jos Driesen, Heilig Hart, middenschool Bree
- > Koen Bollaert, KTA GITO, Merelbeke
- > Antoinette Van Mossevelde, Sint-Vincentius Gent
- > Luc Van Thillo, BuSO Sint-Janshof, Mechelen

Scholen:

- > Marleen Vermoesen, Provinciaal Instituut Sint Godelieve, Antwerpen
- > Dominique Deraeve, Don Bosco Woluwe
- > Carine Driessens, BuSO GO! 'De Dageraad', Kortesseem
- > Ruby Toch, KTA Brugge
- > Rita Utens, KTA Sint-Truiden
- > Marco Malego, pedagogisch begeleider BuSO, bisdom Gent
- > Marc Tulfer, Centrum voor Deeltijds Onderwijs Noord, Antwerpen
- > Hervé Werbrouck, Technisch Instituut Immaculata, Ieper
- > Hilde Morjean, Onze-Lieve-Vrouw-Instituut, Gent
- > Ignace De Baets, HTI Sint-Antonius, Gent
- > Paul Daems, Technicum Noord, Antwerpen

LEDEN VAN DE STUURGROEP 'KOSTENBEHEERSING IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS'

Voorzitter

Peter Van Petegem,
Professor, UA - Instituut voor Onderwijs- en
Informatiewetenschappen

Leden

Özgür Balci,
Adjunct van de directeur Internationale Projecten
Onderwijs en Vorming, Vlaamse Overheid -
Departement Onderwijs en Vorming

Emiel Bogemans,
Ondersteuner LOP/SO Gent en LOP/SO Sint-Niklaas
Temse, Vlaamse Overheid - Departement Onderwijs
en Vorming

Roger D'Hondt,
Voorzitter, SOS Schulden Op School

Winand de Smet,
Departementshoofd, Provincie Antwerpen -
Departement Onderwijs, Veiligheid en Jeugd

Annemie De Smet,
Coördinator Secundair Onderwijs, Onderwijs-
secretariaat van de Steden en Gemeenten van de
Vlaamse Gemeenschap

Marleen De Vry,
Projectmedewerker Flankerend Onderwijsbeleid,
Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten

Pat Kussé,
Algemeen onderwijsbeleid, Stadsbestuur Antwerpen -
Open Onderwijshuis

Nadine Libens,
Directeur, Secretariaat voorzitter Raad GO!

Etienne Loots,
SOS Schulden Op School

Jean-Marie Marchand,
Ereinspecteur

Sieg Monten,
Stafmedewerker Onderwijs - Diversiteit, Vlaams Net-
werk van Verenigingen waar Armen het woord nemen

Kris Nonneman,
Medewerker, Federatie van Rudolf Steinerscholen in
Vlaanderen

Chris Smits,
Secretaris-generaal, Vlaams Verbond van het
Katholiek Secundair Onderwijs

>>

Nicole Speleers,
Afdelingshoofd Instellingen en Leerlingen Secundair
Onderwijs en Volwassenenonderwijs, Vlaamse Over-
heid - Departement Onderwijs en Vorming

Jan Stevens,
Coördinator KOOGO
Hilde Timmermans,
Attaché, Studiedienst Gezinsbond

Hildegart Uvin,
Projectcoördinator, SOS Schulden op School

Marie-Bernadette Weckx,
Coördinator Pedagogische Begeleidingsdienst,
Provinciaal Onderwijs Vlaanderen

Voor de Koning Boudewijnstichting

Jan Blondeel,
projectverantwoordelijke

Jan De Mets,
freelance schrijver

Guido Knops,
eredirecteur

Stef Steyaert,
extern consulent

SAMENVATTING

Het kost aan ouders gemiddeld 978 euro om een kind een jaar in het secundair onderwijs te laten studeren. Deze en andere cijfergegevens uit het HIVA-onderzoek naar de studiekosten in het secundair onderwijs (2008) gaven aanleiding tot een sensibiliseringscampagne met als slogan “Onderwijs, dagelijkse kost?”. Deze campagne, uitgewerkt door de Koning Boudewijnstichting, wil de secundaire scholen oproepen alert te zijn voor de kosten die ze aan de ouders doorrekenen.

Deze publicatie verkent het brede terrein van ‘kostenbeheersing’. Een structureel kostenbewust beleid uittekenen heeft immers meer om het lijf dan onbetaalde facturen beheren. Het gaat om een beleid dat het hele lerarenteam en alle onderdelen van de schoolwerking raakt. Deze verkenning gaat onder meer in op volgende vragen:

Hoe communiceert de school met de ouders? Wat is de plaats van de (wettelijk verplichte) bijdrageregeling in deze communicatie? Hoe gaat de school om met het spanningsveld tussen enerzijds de zorg voor kwaliteit (van boeken, materiaal, werkklédij en gereedschap), en anderzijds de financiële consequenties voor de ouders? Welke mechanismen gebruiken scholen om de kosten te spreiden, hoe creatief zijn ze hierin? Wat met de soms dure één- of meerdaagse uitstappen? Welke signalen vangen zij op van leerlingen en ouders over de (financiële) kwetsbaarheid van het gezin? Hoe zorgt de school ervoor dat haar maatregelen niet stigmatiserend uitpakken? Denkt de school na over de middenklasse-cultuur van de doorsnee-leerkracht vs. de andere (sub)culturen van haar leerlingen/ouders? Gaat de school ervan uit dat ‘iedereen’ ondertussen een computer, internet, woordenboeken, een eigen studeerkamer, ... heeft? Kan zij het onderscheid maken tussen ‘niet willen’ en ‘niet kunnen betalen’? In welke mate houdt zij de leerling buiten de delicate discussies met ouders over het (af)betalen van de schoolrekeningen? Legt zij contacten met schoolnabije en externe organisaties in het oplossen van problemen? Heeft de scholengroep/gemeenschap een solidariteitsmechanisme? Wat met ‘concentratiescholen’ waarin (kans)armoede en andere belemmeringen de dagelijkse besognes uitmaken? Kan de gemeente/stad in deze een regierol vervullen? Kunnen scholen van elkaar leren? ...

Deze verkenning is gebaseerd op vele gesprekken met leerkrachten, schooldirecties, coördinerende en algemene directeurs, werkgroepen en verenigingen met kansarmoede als werkthema, middenveldorganisaties, Lokale Overlegplatforms, de netverantwoordelijken, ...

Het is geen wetenschappelijk onderzoek, wel een weergave van wat deze betrokkenen aan ervaringen, suggesties en info meedeelden.

De informatie in het rapport is geordend in drie delen: een eerste algemeen hoofdstuk over werkmiddelen vs. overheidskosten, een tweede deel over aanpak en beleid binnen de school, en tenslotte een deel ‘Rond de school’. Het geheel wordt in de marge van de doorlopende tekst en in bijlage geïllustreerd met getuigenissen, citaten en goede praktijken.

Uit deze brede waaier van gesprekken leidt de Koning Boudewijnstichting alvast af dat scholen al in grote mate bewust zijn ‘dat er iets moet gebeuren’ en sommige scholen al flink aan de weg timmeren. Samen met het uitgesproken engagement van de verschillende onderwijsverstrekkers lijkt kostenbeheersing in het secundair onderwijs een belangrijk thema te worden.

DE KONING BOUDEWIJNSTICHTING

Meer info over onze projecten,
evenementen en publicaties vindt u op
www.kbs-frb.be.

Een e-news houdt u op de hoogte.
Met vragen kunt u terecht op
info@kbs-frb.be of 070-233 728

Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21, B-1000 Brussel
02-511 18 40,
fax 02-511 52 21

Giften vanaf 30 euro
zijn fiscaal aftrekbaar.
000-0000004-04
IBAN BE10 0000 0000 0404
BIC BPOTBEB1

De Koning Boudewijnstichting is een onafhankelijke en pluralistische stichting in dienst van de samenleving. We willen op een duurzame manier bijdragen tot meer rechtvaardigheid, democratie en respect voor diversiteit. De Stichting steunt jaarlijks zo'n 2.000 organisaties en individuen die zich engageren voor een betere samenleving. Onze actiedomeinen voor de komende jaren zijn: armoede & sociale rechtvaardigheid, democratie in België, democratie in de Balkan, erfgoed, filantropie, gezondheid, leiderschap, lokaal engagement, migratie, ontwikkeling, partnerschappen of uitzonderlijke ondersteuning.

De Stichting werd opgericht in 1976 toen Koning Boudewijn 25 jaar koning was.

In 2009 werkt de Stichting met een budget van 35 miljoen euro. Naast ons eigen kapitaal en de belangrijke dotatie van de Nationale Loterij, zijn er de Fondsen van individuen, verenigingen en bedrijven. De Koning Boudewijnstichting ontvangt ook giften en legaten.

De Raad van Bestuur van de Koning Boudewijnstichting tekent de krachtlijnen uit en zorgt voor een transparant beleid. Voor de realisatie doet ze een beroep op een 50-tal medewerkers. De Stichting werkt vanuit Brussel en is actief op Belgisch, Europees en internationaal niveau. In België heeft de Stichting zowel lokale, regionale als federale projecten lopen.

Om onze doelstelling te realiseren, combineren we verschillende werkmethodes. We steunen projecten van derden of lanceren eigen acties, bieden een forum voor debat en reflectie, en stimuleren filantropie. De resultaten van onze projecten en acties worden verspreid via diverse mediakanalen. De Koning Boudewijnstichting werkt samen met overheden, verenigingen, ngo's, onderzoekscentra, bedrijven en andere stichtingen. We hebben een strategisch samenwerkingsverband met het European Policy Centre, een denktank in Brussel.

“Het kan toch niet zijn dat een leerling een bepaalde richting niet kiest omwille van het financiële aspect, of omwille van de perceptie over de duurte ervan?”

*“Het onderscheid tussen niet willen en niet kunnen betalen?
Wij kennen onze leerlingen en gezinnen door al onze initiatieven zo goed,
dat wij dat onderscheid perfect kunnen maken.”*

*“Elke school dient zich te bezinnen
over de vraag of een soms vrij dure uitstap wel degelijk onderdeel van een geïntegreerde proef moet uitmaken
en of er voor de ouders geen minder belastende alternatieven bestaan.”*

*“Neem morgen de krant mee naar school. Zoek in de Larousse de volgende woorden op. Je kunt de oefeningen ook
op deze cdrom maken. En uiteraard gaan we dit jaar opnieuw naar Rome. Er bestaat een ‘cultureel misverstand’,
omdat de middenklasse-leerkracht en -directie de wereld van kansarme gezinnen onvoldoende kennen.”*

*“Je moet in je hoofd een ‘klik’ maken:
de uitdaging om het evenwicht te vinden tussen ‘kwaliteit’ en ‘goedkoop’ in culturele uitstappen,
boekenaanbod, enz. Die alertheid hebben we ons eigen gemaakt.”*

Onderwijs, dagelijkse kost?

Kostenbeheersing in het secundair onderwijs. Een verkenning